

VMESNO ALTERNATIVNO POROČILO O URESNIČEVANJU KONVENCIJE O OTROKOVIH PRAVICAH

mreže nevladnih organizacij s področja otrokovih pravic – Središča
ZIPOM

Julij 2016

Kazalo vsebine

I.	SPLOŠNI IZVEDBENI UKREPI	3
1.	CELOVITA POLITIKA IN STRATEGIJA.....	3
2.	MEDRESORSKO USKLAJEVANJE	4
3.	USTANOVITEV SVETA ZA OTROKE PRI VLADI REPUBLIKE SLOVENIJE	5
4.	SODELOVANJE Z MINISTRSTVOM ZA DELO, DRUŽINO, SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI 6	
5.	ZAGOTOVITEV STALNEGA SISTEMSKEGA FINANCIRANJA NEVLADNIH ORGANIZACIJ	6
6.	RATIFIKACIJA IZBIRNEGA PROTOKOLA H KONVENCIJI O OTROKOVIH PRAVICAH O POSTOPKU SPOROČANJA KRŠITEV	7
II.	ŽIVLJENJSKA RAVEN.....	8
1.	POVEČEVANJE REVŠČINE V SLOVENIJI.....	8
III.	OTROK NA SODIŠČU	10
1.	PRIJAZNE SOBE ZA ZASLIŠANJE OTROK	10
2.	IZOBRAŽEVANJE V PRAVOSODJU	11
3.	SODNI POSTOPKI IN SODNI ZAOSTANKI	12
4.	PROBLEMATIKA SODNIH IZVEDENCEV IN IZVEDENK.....	13
IV.	NASILJE NAD OTROKI.....	13
1.	NASILJE NAD OTROKI – splošno	13
2.	SPOLNO NASILJE NAD OTROKI	15
3.	PREVENTIVNE AKTIVNOSTI V PRIMERU NASILJA.....	16
4.	PSIHOSOCIALNA POMOČ OTROKOM IN NE-ZLORABLJAJOČIM STARŠEM	16
V.	ZADEVE S PODROČJA DRUŽINSKE ZAKONODAJE.....	18
1.	DRUŽINSKI ZAKONIK	18
2.	PREŽIVNINE.....	19
3.	POSVOJITEV IN REJNIŠTVO	21
4.	STIKI	23
5.	NADZOR NAD CENTRI ZA SOCIALNO DELO: SOCIALNA INŠPEKCIJA	24
VI.	IZOBRAŽEVANJE IN PARTCIPACIJA OTROK	24
1.	MEDVRSTNIŠKO NASILJE	24
2.	NEENAKOST V IZOBRAŽEVANJU	25
3.	PARTICIPACIJA MLADIH	26
VII.	OTROŠKO DELO; PRODAJA, TRGOVANJE Z OTROKI IN UGRABITVE	28
1.	NAMEŠČANJE OTROK, ŽRTEV TRGOVANJA Z LJUDMI	28

2.	PREPOZNAVANJE OTROK, ŽRTEV TRGOVANJA Z LJUDMI.....	28
VIII.	ROMSKI OTROCI	29
1.	POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI	29
2.	TRGOVINA Z LJUDMI – PRISILNE POROKE, PROSJAČENJE IN PRISILA V KAZNIVA DEJANJA	30
3.	IZOBRAŽEVANJE.....	31
4.	SOCIALNO EKONOMSKI POLOŽAJ IN ZAŠČITA OTROKA	32
IX.	ETNIČNE MANJŠINE	33
1.	POLOŽAJ ETNIČNIH MANJŠIN V SLOVENIJI.....	33
2.	IZOBRAŽEVANJE.....	35
3.	SOCIALNO EKONOMSKI POLOŽAJ IN ZAŠČITA OTROKA	35
X.	OTROCI BREZ SPREMSTVA, PROSILCI ZA AZIL IN BEGUNCI	36
1.	ZDRAVSTVENO VARSTVO, REHABILITACIJA IN SOCIALNA REINTEGRACIJA.....	36
2.	NASTANITEV	37
3.	NEZADOSTNA ZAŠČITA	37
4.	SKRBNIŠTVO	37
5.	NEPRIMEROST POSTOPKOV.....	38
6.	OCENJEVANJE STAROSTI	38
7.	ŠOLANJE.....	38
8.	NEZADOSTNA USPOSOBLJENOST AKTERJEV	39
9.	NEZADOSTNA VKLJUČENOST MINISTRSTEV V REŠEVANJE PROBLEMATIKE OTROK BREZ SPREMSTVA	39
XI.	MIGRANTSKI IN BEGUNSKI OTROCI TER MLADOLETNI PROSILCI ZA MEDNARODNO ZAŠČITO	40
1.	OTROCI BREZ SPREMSTVA.....	40
2.	POSTOPEK PRIDOBIVANJA STATUSA MEDNARODNE ZAŠČITE.....	42
3.	POSTOPKI VRAČANJA	43
XII.	DISKRIMINACIJA	43
1.	MANKO VIZIJE, STRATEGIJE IN SPREMLJANJA STANJA.....	43
2.	NEUČINKOVITO VARSTVO PRED DISKRIMINACIJO	44
3.	ODSOTNOST PODPORE ŽRTVAM.....	45
4.	ŠIBKO SPODBUJANJE ENAKEGA OBRAVNAVANJA.....	46
XIII.	ZDRAVSTVENO VARSTVO OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI	48

I. SPLOŠNI IZVEDBENI UKREPI

1. CELOVITA POLITIKA IN STRATEGIJA

SLOVENSKA FUNDACIJA ZA UNICEF, MEDOBČINSKO DRUŠTVO PRIJATELJEV MLADINE ZA GORIŠKO, ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE, DRUŠTVO OVCA, PRAVNO-INFORMACIJSKI CENTER NEVLADNIH ORGANIZACIJ – PIC

V letošnjem letu se izteka aktualni nacionalni strateški dokument na področju otrok in mladine – Program za otroke in mladino 2006-2016. Program je bil sprejet kot nacionalni izvedbeni dokument globalnega načrta za izboljšanje položaja otrok »Svet po meri otrok«, sprejet na posebnem zasedanju Generalne skupščine Organizacije združenih narodov maja 2002. Nevladne organizacije pogrešamo vključenost v pripravo novega nacionalnega programa, ki bi nasledil popravljen Program za otroke in mladino (2013-2016), saj se obstoječi dokument izteče z letošnjim letom.

Skupaj s strateškim dokumentom je potreben konkreten in zavezujoč izvedbeni dokument, ki ne bo zgolj črka na papirju, kot je bilo to v primeru zadnjega Akcijskega načrta 2009-2010, ki se ni izvrševal dosledno, po tem obdobju pa izvedbeni dokumenti aktualnega Programa za otroke in mladino niso bili sprejeti. Nezadovoljni smo nad dejstvom, da je bil program pripravljen le z namenom poročanja mednarodnim organizacijam, dejansko pa je izvajanje programa v Sloveniji zelo težko spremljati, saj nihče ne skrbi za spremljanje njegovega uresničevanja ali za vmesno in končno evalvacijo učinkov ter sprotne prilagajanja politik.

Prav tako ugotavljamo, da je področje mladine (osebe stare med 15 do 29 let) zelo učinkovito podprto s številnimi pravnimi in strateškimi akti. Starostna skupina otrok od 0 do 15 let pa, nasprotno, nima enotnega dokumenta, ki bi začrtal smernice razvoja otrokovih pravic v Sloveniji.

Še pred sprejemom Programa za otroke in mladino 2006–2016, že leta 2004, je bila v sklopu Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo (IRSSV) ustanovljena Otroška opazovalnica s ciljem proučevanja položaja in kakovosti življenja otrok v Sloveniji, vendar pa so kazalniki, ki se spremljajo v sklopu baze podatkov o otrocih pomanjkljivi, saj niso dovolj segregirani, posebej ne na področju spremljanja uresničevanja pravic ranljivih skupin otrok. Mehanizem spremljanja uresničevanja otrokovih pravic in celovita baza podatkov o otrocih sta predpogoj za uresničevanje najboljšega interesa otroka kot glavne vodila pri oblikovanju vseh politik, povezanih z otroki.

Vsak otrok ima pravico do varnega okolja, ki mu zagotavlja uresničevanje in uživanje pravic brez diskriminacije, kar pogojuje ukrepe pozitivne diskriminacije za ranljive skupine otrok. Aktualen Program za otroke in mladino kot ranljive skupine otrok – ki jih opredeljuje s politiko posebne družbene skrbi – opredeljuje otroke s posebnimi potrebami, otroke in mladino etnične skupnosti (Romi), otroke in mladino brez spremstva ter otroke z odklonskim vedenjem. Ob tem, da nevladne organizacije pozdravljamo prepoznano potrebo po ukrepih pozitivne diskriminacije oziroma politike posebne družbene skrbi za ranljive skupine otrok, menimo, da je oblikovanje novih strateških dokumentov priložnost za vključujoč pristop, ki bo zagotavljal dejansko enakost vseh otrok brez diskriminacije, z vključevanjem ranljivih skupin (vključno z migrantskimi in begunskimi otroki ter mladoletnimi prosilci za azil in ne le mladoletniki brez spremstva) kot presečne oziroma horizontalne teme pri vseh programskih področjih, kar bo omogočalo zagotavljanje najboljšega interesa otrok in celovito uresničevanje njihovih pravic. Glede na spremenjene razmere na nacionalni ravni (prihod večjega števila migrantov in beguncev v Slovenijo), je potrebno skladno z 22. členom Konvencije o otrokovih

pravicah, ki zagotavlja uresničevanje vseh pravic iz Konvencije za migrantske in begunske otroke, kot kategorijo ranljivih otrok prepoznati migrantske in begunske otroke ter mladoletne prosilce za azil (ne le mladoletnike brez spremstva) s ciljem zagotavljanja uresničevanja vseh njihovih pravic.

Državi manjkata vizija in strategija za varstvo človekovih pravic (Dunajska deklaracija in program ukrepov 1993), pa tudi nekatere ključne strategije pri presečnih temah, npr. glede varstva pred diskriminacijo. Čeprav obstajajo številni sektorski strateški akti, tudi glede otrokovih pravic, pa so ti iz navedenega razloga premalo učinkovito vpeti v sistem zaščite človekovih pravic. Ker manjka uvid v celoto, so mehanizmi za koordinacijo in vodenje neučinkoviti, sektorske strategije pa nujno premalo uspešne, pogoste so slepe pege, zlasti pa nekoherentnost, ki npr. zaznamuje reševanje večine problemov, ki zadevajo več ministrstev, vladnih služb ali vlado v celoti. Strukture niso prilagojene na kompleksne in dolgotrajne procese, ki terjajo tesno in konstruktivno partnerstvo vseh akterjev, zlasti tudi tistih izven javne uprave. V sistemu manjka celovit 'human rights impact assesment', tudi pri načrtovanju predpisov in politik, ki vplivajo na položaj otrok.

Vladi RS predlagamo:

- da pripravi nov Program za otroke in mladino (2016 – 2021) oziroma nov strateški dokument na področju otrok in mladine;
- da pripravi celovit Akcijski načrt za otroke in mladino na podlagi novih strateških dokumentov na področju otrok in mladine, ki bo konkreten ter zavezujoč dokument, ki bo prepoznal odgovornost in jasno opredeljene vloge slehernega akterja v družbi – vlade, državne uprave, lokalnih skupnosti, javnih zavodov, gospodarstva, medijev, civilne družbe in nevladnih organizacij, posameznikov in neposredno tudi otrok;
- da v Akcijskem načrtu za otroke in mladino določi konkretne ter merljive kazalnike spremljanja uresničevanja strateških dokumentov za to področje;
- da vzpostavi celovito bazo o uresničevanju otrokovih pravic, v kateri bodo podatki segregirani in bodo omogočali spremljanje uresničevanja pravic ranljivih skupin otrok;
- da v novih strateških dokumentih za področje otrok in mladine ranljive skupine otrok ne segregira v posebnem poglavju, temveč jih vključuje kot presečne oz. horizontalne teme pri vseh programskih področjih, kar bo omogočalo zagotavljanje najboljšega interesa otrok in celovito uresničevanje njihovih pravic;
- da med ranljivimi skupinami otrok, ki zahtevajo politiko posebne družbene skrbi, prepozna tudi migrantske in begunske otroke ter mladoletne prosilce za azil;
- da se dolgoročno načrtuje sprejem strateških dokumentov (kot je aktualni Program za otroke in mladino), ki bo namenjen strateškim smernicam razvoja politike otrokovih pravic v Sloveniji;
- da bo področje otrok vsebinsko ločeno od področja mladine.

2. MEDRESORSKO USKLAJEVANJE

SLOVENSKA FUNDACIJA ZA UNICEF, MEDOBIČNSKO DRUŠTVO PRIJATELJEV MLADINE ZA GORIŠKO

V Sloveniji se jasno kaže vztrajanje na "parcializaciji" otroka na posamezna področja (družina, šolstvo, zdravstvo,...), namesto da se otroka obravnava kot celovito osebnost (in subjekt pravic). Na enak način so organizirane tudi resorne politike, ki jim manjka celosten in osredotočen pregled, pa tudi učinkoviti mehanizmi za vodenje. Posledica je odsotnost učinkovitih mehanizmov za usklajevanje, nadzor in izvajanje Konvencije o otrokovih pravicah, to pa hkrati vodi v neučinkovito izvajanje potrebnih ukrepov. Vzpostaviti bi bilo potrebno sisteme spremljanja institucionalne prakse izvajanja politik in ustrezno

sankcionirati kršitve pravic otrok ter pri tem upoštevati tudi mnenja vseh deležnikov, zlasti nevladnih organizacij.

Vladi RS predlagamo:

- **da v najkrajšem možnem času ustanovi medresorski organ, katerega naloge naj bodo prioritarno spremljanje in spodbujanje uresničevanja Konvencije o otrokovih pravicah.**

3. USTANOVITEV SVETA ZA OTROKE PRI VLADI REPUBLIKE SLOVENIJE

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Ugotavljamo, da so še vedno prevelike vrzeli med ustavno, konvencijsko in zakonsko določenimi pravicami otrok ter prevečkrat neučinkovito in ne dovolj kakovostno prakso zagotavljanja uresničevanja njihovih pravic. Primanjkljaj na področju spremljanja stanja, osredotočenega strokovnega pristopa ter pobude za dajanje predlogov za izboljšanje stanja bi lahko zapolnil Svet za otroke. Svet za otroke naj pri opravljanju svojih nalog sodeluje s pristojnimi državnimi organi, s civilnodružbenimi organizacijami in nevladnimi strokovnimi institucijami, ki delujejo na področju zaščite največje koristi otrok. Svet za otroke naj bo sestavljen paritetno – vladni in nevladni predstavniki. Strokovne in administrativne naloge naj za Svet opravlja Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZEM). Svet za otroke bi bil obvezen posvetovalni forum za vprašanja vseh politik za otroke.

Svet ne bi nadomeščal vloge Varuha človekovih pravic, temveč bi jo dopolnjeval, zlasti z osredotočanjem na politike. Opozarjamo tudi, da v sistemu manjka organ za celovito zaščito otrokovih pravic, ki bi v vseh situacijah lahko skrbel za otrokovo največjo korist (4. člen Konvencije o otrokovih pravicah, general comment no. 2).

Predlagamo vzpostavitev institucije za zaščito pravic otroka, ki bi skrbela za otrokovo največjo korist.

Vladi RS predlagamo ustanovitev Sveta za otroke pri Vladi RS, katerega naloge bi bile:

- **na podlagi ustave, konvencij in zakonov izvajanje usklajevalnih nalog ter uresničevanje, spremljanje in vrednotenje politik ter ukrepov za zaščito največje koristi otrok in razvoj ravni kakovosti življenja otrok, ki jih zajema področje uporabe Konvencije o otrokovih pravicah, strategij o otrokovih pravicah Organizacije Združenih narodov, Sveta Evrope ter Evropske unije (EU) in drugih obveznosti, h katerim se je zavezala RS;**
- **spremljanje postopkov podpisovanja, ratifikacije in uveljavljanja novih mednarodnih pogodb ter spremljanje uresničevanja že sprejetih mednarodnih obveznosti države na področju otrokovih pravic;**
- **podajanje mnenj o predlogih zakonov in drugih podzakonskih aktov s področij, ki zadevajo otrokove pravice;**
- **sodelovanje pri pripravi vsebinskih izhodišč nacionalnih programov (resolucij) in podajanje mnenj;**
- **spremljanje, ugotavljanje in ocenjevanje položaja otrok v družbi;**
- **spremljanje in spodbujanje sodelovanja med ministrstvi, strokovnimi institucijami ter nevladnimi organizacijami s področja otrokovih pravic;**
- **spremljanje usklajenega zbiranja in objavljanja ustreznih statističnih podatkov o položaju otrok;**

- spremljanje in ocena vpliva otroške participacije na družbene spremembe, predlaganje ukrepov ter spremljanje upoštevanja interesov otrok v drugih politikah na državni ravni;
- podajanje predlogov in priporočil glede financiranja dejavnosti za otroke v okviru javnega sektorja (šolstvo, zdravstvo, sociala, predšolska vzgoja), v okviru nevladnega sektorja, katerega financiranje je vezano na nacionalne programe (kultura, šport), in na financiranje programov nevladnega sektorja za otroke, ki nimajo podlag v nacionalnih programih (otroška participacija, druge prostočasne aktivnosti, programi za zmanjševanje socialne izključenosti otrok,...);
- opravljanje drugih nalog skladno s pravili o delovanju Sveta.

4. SODELOVANJE Z MINISTRSTVOM ZA DELO, DRUŽINO, SOCIALNE ZADEVE IN ENAKE MOŽNOSTI

DRUŠTVO KLJUČ

Sodelovanje z MDDSZEM je za nevladne organizacije, ki skušamo doseči premike na področju zaščite otrok, zelo težavno. Predvsem pogovori o zaščiti, pomoči in nameščanju otrok, žrtev trgovanja z ljudmi, otrok brez spremstva ter romskih otrok pogosto zahtevajo veliko napora, predstavniki ministrstva so neodzivni, ali pa si za odziv jemljejo zelo veliko časa. Ko pride do komunikacije, le-ta poteka zlasti v smeri odmika od realnih problemov, npr. česa vsega ni možno urediti, ali pa naj bi bilo, po besedah predstavnic in predstavnikov ministrstva, že ustrezno urejeno.

Primer: nameščanje otrok – žrtev trgovanja z ljudmi. Kljub temu da nevladne organizacije opozarjamo, da to področje ni urejeno, saj trenutna rešitev predvideva nameščanje za zgolj 30 dni ter v prostore, kamor se sicer nameščajo odrasle žrtve trgovanja, MDDSZEM pa za tovrstno delo predvideva zgolj 80-odstotno zaposlitev enega strokovnega delavca, predstavniki in predstavnice MDDSZEM zatrjujejo, da je področje ustrezno urejeno in da je tovrstna oskrba otrok, žrtev trgovanja z ljudmi, primerna. Kaj naj bi se z otroki zgodilo po 30 dneh, nam ne uspejo odgovoriti, očitno pa problem prepuščajo nevladnim organizacijam.

Enako je z nameščanjem migrantskih otrok brez spremstva v Center za tujce, Azilni dom ali krizne centre – nobena od teh rešitev ni primerna za otroke, ki so doživeli travmatične izkušnje, ni dolgotrajno vzdržna in ne zagotavlja zaščite otrokovih najboljših koristi.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotovi ažurno in argumentirano odzivanje ter čim večje upoštevanje strokovnih smernic, ki jih na podlagi izkušenj s terena oblikujejo nevladne organizacije;
- da zagotovi sodelovanje predstavnikov MDDSZEM pri proaktivnem reševanju neurejenih področij.

5. ZAGOTOVITEV STALNEGA SISTEMSKEGA FINANCIRANJA NEVLADNIH ORGANIZACIJ

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE, PRAVNO-INFORMACIJSKI CENTER NEVLADNIH ORGANIZACIJ – PIC

Dolgoletni, kvalitetni in državi še kako potrebni programi nevladnih organizacij, v katere so vključeni otroci, niso finančno podprti niti nimajo možnosti prijave na razpise.

Vsebinska mreža s področja otrokovih pravic – Središče ZIPOM, ki deluje pod okriljem Zveze prijateljev mladine Slovenije, je izgubila možnost prijave na razpis Ministrstva za javno upravo, saj področje človekovih pravic ni več razpisano področje.

Slovenske nevladne organizacije so slabo prisotne v multilateralnih procesih spremljanja in poročanja o uresničevanju otrokovih pravic v Sloveniji, kljub bogatemu strokovnemu znanju in izkušnjah s tega področja. Priprava senčnih poročil je odvisna od zmogljivosti, s katerimi že tako podhranjen nevladni sektor razpolaga v tistem trenutku, podobno je z udeležbo predstavnikov nevladnih organizacij v multilateralnih procesih poročanja o uresničevanju otrokovih pravic v Sloveniji pred Odborom za otrokove pravice pri Združenih narodih. Zagotavljanje podpornega okolja za nevladne organizacije po načelu vključujočega in participativnega pristopa ne le krepí nevladne organizacije, temveč omogoča sodelovanje javnega sektorja s civilno družbo, sinergije in kvalitetnejše dokumente s ciljem krepitve uresničevanja pravic otrok v Sloveniji.

Vladi RS predlagamo:

- da uredi sistemsko financiranje programov nevladnih organizacij;
- da uredi sofinanciranje mreže nevladnih organizacij s področja otrokovih pravic,
- da zagotovi podporno okolje za nevladne organizacije, da se lahko vključujejo v procese spremljanja in poročanja o uresničevanju otrokovih pravic v Sloveniji na mednarodni ravni (priprava senčnih poročil, udeležba v procesih poročanja pred mednarodnimi telesi).

6. RATIFIKACIJA IZBIRNEGA PROTOKOLA H KONVENCIJI O OTROKOVIH PRAVICAH O POSTOPKU SPOROČANJA KRŠITEV

PRAVNO-INFORMACIJSKI CENTER NEVLADNIH ORGANIZACIJ – PIC, ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Slovenija je odigrala pomembno vlogo v procesu oblikovanja Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah o postopku sporočanja kršitev, ki je stopil v veljavo leta 2014. Slovenija je tretji izbirni protokol podpisala že leta 2012, vendar ga do danes ni ratificirala. Za uresničevanje vseh določil Konvencije je ključnega pomena pritožbeni mehanizem, ki bo omogočal krepitev sistema varstva otrokovih pravic v Sloveniji.

Mreža nevladnih organizacij – Središče ZIPOM opozarja na ratifikacijo protokola že od leta 2013, pri čemer se kot problem pojavlja neusklajenost med posameznimi resorji. Le-ti ne dosežejo dogovora, kako ustrezno implementirati protokol v slovenski pravni red.

Vladi RS predlagamo:

- da ratificira Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o postopku sporočanja kršitev.

II. ŽIVLJENJSKA RAVEN

1. POVEČEVANJE REVŠČINE V SLOVENIJI

SLOVENSKA FUNDACIJA ZA UNICEF, ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Podatkovni portal SI-STAT » Demografsko in socialno področje » Seznam tabel » Dimenzije in kategorije / Izbor podatkov

Stopnja tveganja revščine glede na starost in spol, Slovenija, letno

Informacije Opombe Statistična znamenja

Dimenzije in kategorije / Izbor podatkov

Urejanje in preračuni

Shrani tabelo kot...

Stopnja tveganja revščine glede na starost in spol, Slovenija, letno po: STAROSTNE SKUPINE, SPOL, MERITVE, LETO

			2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Starost 0-17	Spol - SKUPAJ	Stopnja tveganja revščine (% oseb)	11,6	11,2	12,6	14,7	13,5	14,7	14,8
		Število oseb pod pragom tveganja revščine	42000	40000	46000	55000	50000	55000	56000

Opombe:

Vir: Statistični urad Republike Slovenije (SILC).

STOPNJA TVEGANJA REVŠČINE je izražena kot odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih z razpoložljivim ekvivalentnim dohodkom pod pragom tveganja revščine.

PRAG TVEGANJA REVŠČINE je opredeljen s 60 % mediane ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka vseh gospodinjstev ob upoštevanju OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice.

MERITVE

Število oseb pod pragom tveganja revščine

Nekateri seštevki se zaradi zaokroževanja ne ujemajo.

Revščina otrok v Sloveniji je med leti 2009 in 2014 naraščala in dosegla že 14,8 %. Podatki za leto 2015 nakazujejo spremembo trenda, saj je revščina otrok padla na 14,2 %. Po podatkih SURS-a je v letu 2015 v dolgotrajni revščini živelo 10,5 % otrok. Primerjalne mednarodne raziskave pa kažejo, da je z ustreznimi ukrepi mogoče zajezi negativne posledice revščine na življenje otrok.

Po podatkih Statističnega urada (SURS) je pod pragom revščine v letu 2015 živelo 54.000 otrok, kar je kljub zmanjšanju (v letu 2014 smo beležili 56.000 revnih otrok) nadvse zaskrbljujoč podatek. Nadalje pa ostaja zaskrbljujoče tudi, da je v letu 2015 kar 80,7 % gospodinjstev brez delovno aktivnih članov ter z dvema otrokoma živelo pod pragom revščine, kar kaže na poslabšanje glede na predhodno leto (v letu 2014 je bilo takšnih gospodinjstev 76,5 %). Tudi položaj enostarševskih gospodinjstev v letu 2015 se je v primerjavi z letom prej poslabšal, saj je 32,5 % tovrstnih družin živelo pod pragom revščine (leta 2014 27,4 %).

Po podatkih SURS-a o stopnji tveganja revščine iz leta 2014 je 76,5 % gospodinjstev brez delovno aktivnih članov ter z dvema otrokoma živelo pod pragom revščine. Položaj enostarševskih gospodinjstev v letu 2014 se je v primerjavi z letom prej nekoliko izboljšal, saj je 27,4 odstotkov tovrstnih družin živelo pod pragom revščine (leta 2013 30,1 %). To priča o učinkovitosti socialnih transferjev, namenjenih tej ranljivi skupini.

Spremljanje položaja otrok na nacionalni ravni je ključno za takojšnje opozarjanje na vrzeli in padanje otrok v revščino, zato je treba stremeti h kakovostnim raziskavam ter k boljšim podatkom o blaginji otrok, ki bodo ažurni in relevantni.

Vlada RS mora sprejeti konkretno zavezo za preprečevanje revščine otrok in uvesti merljive cilje, specifične za zmanjšanje revščine otrok, saj so otroci zaradi revščine bolj ogroženi in prizadeti kot ostale ranljive skupine, prav tako posledice odraščanja v revščini čutijo najdlje. Dlje kot bodo otroci ujeti v začaranem krogu revščine, težje bodo iz njega izstopili.

Začarani krog revščine je potrebno prekiniti z razvijanjem potencialov otrok – z vlaganjem v izobraževanje otrok. V družinah, ki živijo v dolgotrajni revščini, je to problem, saj starši otrokom zaradi »vdanosti v usodo« ne nudijo zadostne spodbude pri šolanju. Zato bi bilo potrebno tudi zanje uvesti programe učenja socialnih veščin (npr. pedagoška pomoč družinam, psihosocialna pomoč, finančno opismenjevanje).

Revščina je pojav, ki vpliva na vse vidike življenja, tako npr. na: stanovanjsko področje (bivanje v slabih stanovanjskih razmerah), posedovanje materialnih dobrin (oblačila, obutev, druge materialne dobrine), osebnost (apatično vedenje in samoizključevanje iz družbe), zdravstveno stanje (slabi prehranjevalni vzorci), preživljanje prostega časa otrok (večina dejavnosti je plačljivih, manj možnosti družinskih počitnic, letovanj), nasilje, alkoholizem, zanemarjanje otrok, itd.

Za odpravo in preprečevanje revščine otrok je potrebno narediti odločen korak proti celovitemu reševanju problematike, ki terja redno medresorsko sodelovanje, saj ukrepi za reševanje tega področja niso vezani zgolj na socialno področje. Zato bi bilo potrebno vzpostaviti medresorsko skupino za boj proti revščini, ki bi vključevala nevladne organizacije in bi stremela k pripravi rešitev, bolj prilagojenih potrebam ljudi.

Potrebna je ureditev sistema otroških dodatkov, po katerem bo otroški dodatek popolnoma izvzet iz ostalih socialnih transferjev, saj njegov namen ni osnovna socialna varnost družine, ampak boljše možnosti za zdrav razvoj in enake možnosti otroka. V otroški dodatek se ne sme posegati za poplačilo kakršnih koli drugih terjatev države do staršev. Pri ugotavljanju izpolnjevanja cenzusa za denarno socialno pomoč upoštevanje humanitarnih pomoči v prihodke ni dopustno.

Ključni premik pri reševanju položaja ranljivih ljudi vidimo tudi v reorganizaciji CSD-jev, ki morajo prevzeti svojo osnovno funkcijo; to zdaj pogosto opravljajo humanitarne organizacije. Potrebno je tudi pravočasno ter sproti izdajanje odločb o pravicah iz javnih sredstev na podlagi aktualnih podatkov.

Kot ključni element otrokove socialne varnosti vse raziskave navajajo varnost bivališča. Izguba bivališča najbolj vpliva na socialno izključenost in izgubo številnih možnosti otrok. Potrebna je sprememba stanovanjskega zakona, ki bi preprečila in onemogočila deložacije družin z otroki iz neprofitnih stanovanj ter stanovanj na trgu, ko družina postane socialno ogrožena in ne zmore več plačati najemnine ter stroškov bivanja. Razmisliti velja tudi o ponovni uvedbi subvencije tržne najemnine.

PRIPOROČILA ODBORA ZA OTROKOVE PRAVICE ZDRUŽENIH NARODOV

Odbor Združenih narodov je v svojih priporočilih iz leta 2013 izrazil zaskrbljenost, da število otrok, ki v Sloveniji živijo v revščini, narašča in RS priporočil, da **sprejme vse potrebne** ukrepe za oblikovanje nacionalnega sistema socialnega varstva, ki bo omogočal celosten ter učinkovit odziv na revščino in ranljivost otrok ob hkratnem namenjanju posebne pozornosti otrokom manjšinskih skupin /.../ da se v prihodnjih reformah izogne zmanjševanju dodatkov za otroke in da perspektivo otrok vgradi v vse strategije, zlasti tiste v zvezi z reformami /.../ da zbere etnično razčlenjene podatke o otrocih, živečih v revščini, in o dostopu otrok do ustreznega prebivališča in zdrave pitne vode /.../.

Vladi RS predlagamo:

- da v vladne dokumente za zmanjševanje revščine vključi jasne usmeritve za preprečevanje revščine otrok na podlagi kvantitativno ovrednotenih ciljev za zmanjšanje revščine otrok. Ti cilji morajo biti ločeni od ciljev, zastavljenih za splošno javnost;
- da uredi sistem otroških dodatkov, po katerem bo otroški dodatek popolnoma izvzet iz socialnih transferjev;
- da prenese priporočila EU Vlaganje v otroke v slovenske ključne dokumente in spremlja njihovo uresničevanje;
- da vzpostavi medresorsko skupino za boj proti revščini, ki bo vključevala nevladne organizacije;
- da pripravi reorganizacijo CSD v smeri prevzemanja svoje osnovne funkcije in hitrejšega odločanja o pravicah na podlagi aktualnih podatkov;
- da mora država ukrepati predvsem s predlogom spremembe stanovanjskega zakona, ki bi onemogočil deložacije družin z otroki iz neprofitnih stanovanj, ko družina postane socialno ogrožena in ne zmore več plačati najemnine ter stroškov bivanja.

III. OTROK NA SODIŠČU

1. PRIJAZNE SOBE ZA ZASLIŠANJE OTROK

DRUŠTVO BELI OBROČ

Humanitarno društvo Beli obroč Slovenije (sedež v Ljubljani in enote v Kopru, Velenju ter Celju) prejme letno do tisoč vlog žrtev kaznivih dejanj. Po načelu »obroč« smo sklenili krog pomoči in vanj vključili tiste posameznike, ki pomoč potrebujejo, ter tudi tiste, ki jo tem posameznikom lahko nudijo.

Ob šesti obletnici ustanovitve Belega obroča Slovenije, 7. decembra 2009, je društvo v prostorih na Cigaletovi ulici v Ljubljani odprlo prvo prijazno sobo. V prijazni sobi se odvijajo pogovori med strokovnjaki in otroki, ki so žrtve kaznivih dejanj. Ideja o ureditvi in odprtju prijaznih sob za pogovore z otroki, ki so žrtve kaznivih dejanj, ni nova. Otroci morajo o travmah in ranah spregovoriti pred uradnimi osebami na sodišču. Prostori na policijskih postajah in sodiščih ne nudijo zadostnega občutka varnosti ter zaupanja, zato se žrtve težje odprejo za izpoved. Prijazne sobe ustrezajo visokim standardom, saj so tudi tehnično opremljene. Visoko usposobljeni uradniki, ki niso oblečeni v službena oblačila, otroka zaslišijo na sedežu društva v prijazni sobi med igro in le enkrat, največ dvakrat, v postopku. Zvočni in slikovni zapisi pripovedi žrtve so opremljeni s posebnim žigom, ki potrjuje verodostojnost žrtvine – otrokove izjave za sodišče.

Pripravljenost za sodelovanje in interes za vzpostavitev prijaznih sob v slovenskem prostoru so pokazali tudi CSD ter župani občin. Prve prijazne sobe so bile odprte v Radovljici, Krškem, Celju, Trbovljah in Mariboru. V Radovljici in Krškem sta sobi ustrezali vsem standardom za pogovore z otroki, ki so lahko posneti tudi z videotehniko.

Trenutno so prijazne sobe vzpostavljene v kriznih centrih v Novi Gorici, Kopru, Krškem, Murski Soboti, v Mariboru (v okviru Društva Zrno) na CSD.

Poleg zaslišanja se v prijazni sobi izvajajo tudi stiki pod nadzorom. To pomeni, da sodišče zaprosi za termin (dan in uro) poteka stika in na osnovi vloge sodišča na sedežu društva uskladi potek izvajanja stikov med staršem ter otrokom. Tedensko je na sedežu društva tudi do pet stikov pod nadzorom. Na

stiku je prisoten strokovni sodelavec, ki zabeleži prihod starša in otroka, kdo je otroka pripeljal ter odpeljal s sedeža društva. Strokovni sodelavec dosledno beleži dogajanje in igro med staršem ter otrokom, zapis stika spremlja in pregleda predsednica društva ter ga na osnovi vloge sodišča pošlje sodišču v obravnavo. Opažamo, da je vlog sodišča za zaslišanje otrok in izvajanje stikov pod nadzorom v Ljubljani iz meseca v mesec več ter da njihovo delo znatno pripomore k reševanju in blažitvi konfliktnih odnosov med staršema.

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Prijazne sobe se trenutno nahajajo v 11 mestih (na CSD), kjer je 11 okrožnih sodišč v Sloveniji. Nahajajo se tudi v prostorih Društva Beli obroč v Ljubljani ter Društva Zrno v Mariboru in v kriznih centrih (Krško, Koper, Nova Gorica, Murska Sobota).

Kljub razpoložljivosti varnih sob po vsej Sloveniji ugotavljamo, da jih sodniki še vedno ne uporabljajo v zadostni meri.

Vladi RS predlagamo:

- uporabo varnih sob v vseh krajih po Sloveniji, ne le v Ljubljani;
- da uporaba varnih sob postane obvezna in neodvisna od osebne odločitve sodnika;
- da sodniki pogovorov z otroki ne izvajajo več v svojih pisarnah.

2. IZOBRAŽEVANJE V PRAVOSODJU

DRUŠTVO SOS TELEFON ZA ŽENSKE IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA

Center za izobraževanje v pravosodju je, pohvalno, v letu 2016 začelo z izvajanjem izobraževanj na temo nasilja v družini. Menimo, da so dodatna znanja na področju problematike nasilja zelo pomembna, saj razumevanje psiholoških ozadij strank v postopku pomaga pri sprejemanju odločitev, ki vplivajo na varnost in kakovost življenja ljudi v bodoče. Vseeno pa bi želeli opozoriti, da je s tovrstnimi izobraževanji potrebno nadaljevati, da bi postala redna in kolikor mogoče poglobljena.

V izobraževanje je potrebno vključiti tudi pooblaščenke in pooblaščenke, ki otroke zastopajo na sodišču, saj ugotavljamo, da nimajo ustreznih znanj za pogovor z otrokom in so dodeljeni po vrstnem redu na seznamu (vprašanje primernosti in afinitete pooblaščenca za delo z otroki). Izkušnje kažejo, da se z otrokom največkrat prvič srečajo na sodišču, vendar tako otroka ne morejo seznaniti s postopkom in pravicami pred sodiščem in ga ustrezno zastopati, ne poznajo možnosti uporabe varnih sob (zakonska ureditev ne zadošča, pomembno je, kako se izvajajo v praksi).

Vladi RS predlagamo:

- da nadaljuje s sistematičnim izobraževanjem sodnikov. V izobraževanja je potrebno vključiti zaposlene v sodnem sistemu, predvsem tiste, ki z otroki in mladostniki delajo oz. o njih odločajo. Za sprejemanje odločitev, ki bodo v najboljšo korist otrok, je nujno poznati vsebine s področja razvojnih potreb in razvojnih stopenj otroka, nasilja v družini, spolne zlorabe itd.;
- da postanejo izobraževanja za pooblaščenke, ki zastopajo otroke na sodišču, obvezna.

3. SODNI POSTOPKI IN SODNI ZAOSTANKI

DRUŠTVO SOS TELEFON ZA ŽENSKÉ IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA

Ko se otrok znajde pred sodiščem, je to zanj izredno naporno in ob tem doživlja stisko, zato je pomembno, da naredimo sodne postopke otrokom čim bolj prijazne, predvidljive in kratke.

V Društvu SOS telefon zato podpiramo Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje. Podpiramo tudi projekt Zagovornik – glas otroka, ki mora čim prej končno dobiti ustrezno trajno institucionalno podlago in uporabo varnih sob, za katere pa ugotavljamo, da se jih sodišča skoraj ne poslužujejo.

Menimo, da je otrok v sodnem sistemu premalokrat slišan, po našem mnenju bi bilo potrebno upoštevati tudi mnenje zaupne osebe, zagovornika, ki se z otrokom večkrat sreča in napiše njegovo izjavo ter z vsemi relevantnimi strokovnimi osebami, ki jim je otrok zaupal svojo stisko (psihologi, strokovni delavci, zdravniki, učitelji,...).

Veliko težavo predstavljajo tudi predolgi sodni postopki. Čakanje na začasne odredbe v primeru zaupanja otroka v varstvo in vzgojo in določitev stikov trajajo tudi do dveh mesecev, na same dokončne odločitve pa celo več let. Dolgotrajni kazenski postopki v primerih spolnih zlorab lahko trajajo nekaj let, kar je posebej nesprejemljivo.

Številne izkušnje uporabnic kažejo, da v postopkih pred družinskimi sodišči sodnice oz. sodniki ne upoštevajo nasilja v družini in starše silijo k poravnavi tudi v primerih, kjer so otroci ali (najpogosteje) mame bili žrtve fizičnega nasilja s strani očeta oziroma partnerja, čeprav je razmerje moči v takšnem odnosu porušeno do te mere, da se običajno stranka v postopku, ki je bila žrtev nasilja, ne zmore enakovredno odločati in pogosto pristane tudi na odločitve, ki so lahko v škodo otrok.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotovi prednostno in hitro obravnavo v postopkih spolnih zlorab otrok, saj gre za eno najboljčutljivejših in najtežjih tem znotraj konteksta nasilja;
- da postane uporaba varnih sob, ko pričajo otroci, zakonsko obvezna;
- da forenzični intervju z otrokom opravi za to usposobljen strokovnjak – intervju naj se posname in velja kot dokazno gradivo v vseh postopkih in stopnjah na sodišču (otrok tako ni izpostavljen večkratnemu zaslišanju s strani različnih oseb);
- da omeji število izvedenskih mnenj v posameznem postopku;
- da problematizira pojem »pravne dobrote«, v primerih, ko je otrok zaslišan v zvezi z dokazovanjem kaznivega dejanja, ki ga je izvršil otrokov starš oz. druga bližnja oseba, saj otrok ne more in ne sme nositi takšne odgovornosti (pravna dobrota naj pri otrocih ne velja);
- da Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje čim prej implementira v našo sodno zakonodajo.

4. PROBLEMATIKA SODNIH IZVEDENCEV IN IZVEDENK

DRUŠTVO SOS TELEFON ZA ŽENSKES IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA

Pri našem delu se večkrat srečamo z uporabnicami in uporabniki (otroki), ki so prišli v stik z izvedenci v različnih sodnih postopkih (v primerih zaupanja otrok v varstvo in vzgojo, spolne zlorabe otroka,...). Njihove izkušnje so različne, od pozitivnih do zelo slabih. Ob različnih priložnostih slišimo tudi mnenja in izkušnje drugih strokovnjakov (socialnih delavk iz CSD, kriminalistov, tožilk, sodnic,...). Na tej podlagi lahko trdimo, da na področju izvedenstva obstajajo velike pomanjkljivosti in številni problemi.

Nekateri primeri uporabnic so takšni, da se zdi nemogoče, da so se zares zgodili (v enem primeru je isti otrok o spolni zlorabi s strani očeta povedal različnim strokovnjakom (v šoli, na CSD), dvema izvedenkama v postopku zaupanja otroka v varstvo in vzgojo ter določitve stikov, pri čemer ga je ena od njiju izpostavila soočenju z očetom in ga vpričo očeta spraševala o spolni zlorabi. Otroku bo moral ponovno pričati v kazenski zadevi. Otroku je v hudi stiski (ima nočne more, različne strahove, izbruhe jeze in joka, ...).

Tako ravnanje z otroki v sodnih postopkih je popolnoma nesprejemljivo in ga je potrebno ustaviti. V tem primeru smo ugotovili, da pritožbeni mehanizmi niso ustrezni in ne ščitijo pravic uporabnic/kov.

Vladi RS predlagamo:

- **da izdela strokovne smernice za delo izvedencev;**
- **da izboljša kvaliteto dela izvedencev (z različnim stalnimi izobraževanji s področja nasilja, spolnih zlorab, forenzičnega intervjuja, supervizijo);**
- **da uvede učinkovit nadzor nad delom izvedencev. (Dober model ima po našem mnenju Norveška, ki je uvedla vladno komisijo, ki skrbi za kvaliteto izvedenskih mnenj – vsako poročilo izvedenca je pregledano, preden je uporabljeno na sodišču);**
- **da zagotovi zadostno število izvedencev.**

IV. NASILJE NAD OTROKI

1. NASILJE NAD OTROKI – splošno

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Telesno kaznovanje otrok še vedno ni prepovedano, čeprav je bilo o tem že veliko govora in se o tej temi že dolgo razpravlja.

Na voljo je premalo strokovnjakov za pomoč otrokom, ki so doživeli nasilje (ali v matični družini ali izven nje), predvsem usposobljenih psihoterapevtov. Svetovalni centri, ki nudijo pomoč otrokom in njihovim staršem, imajo prevelike normative, kar se rezultira v dolgih čakalni vrstah in redkih obravnavah otrok. Drugih brezplačnih programov za otroke skorajda ni.

Stiki pod nadzorom za starša, pri katerem otrok ne živi, določeni s strani sodišča, so nedorečeni. V največ primerih jih izvajajo pristojni centri za socialno delo, ki se soočajo s pomanjkanjem kadra in ustreznih prostorov. Zaradi odsotnosti jasno določenih strokovnih usmeritev za izvajanje stikov pod nadzorom, je izvedba in vsebina nadzora prepuščena strokovnemu delavcu, ki je prisoten na stiku, zato

pravice in koristi otrok pogosto niso zaščitene in upoštevane. Stiki pod nadzorom potekajo večinoma določeno obdobje (krajši čas) in ne vedno otrokom v korist.

Pravico do stikov z otroki nasilni/ zlorablajoči starš nemalokrat uporabi za pritiske na starša, ki skrbi za otroka, za kontrolo in nadaljevanje nasilja nad njim. S tem obremenjuje in spravlja v stisko tudi otroka, ki je ob tem prisoten.

Težava so dolgotrajni postopki na sodišču. Kljub temu, da se postopki v družinskih zadevah obravnavajo prednostno, trajajo predolgo (prav v primerih nasilja v družini, zaradi kompleksnosti situacije, tudi po več let). Včasih za izrek začasne odredbe sodišča potrebujejo več mesecev, v vmesnem času pa so otroci nezaščiteni in izpostavljeni zlorabam in manipulacijam (oba starša imata do otrok enako pravico), včasih pa celo ogroženi.

Pogosto je pravica do stikov staršev z otroki pred pravico otrok do stikov s starši. Moralo pa bi biti ravno obratno. Nasilni starš pogosto izrablja pravico do stikov za kontrolo in nadlegovanje, nadzorovanje drugega partnerja.

Stiki otrok s staršem, ki je na prestajanju kazni zapora, včasih potekajo v zaporu (ki je zelo neprimeren prostor za izvajanje stikov) in so določeni tudi, če je starš zaprt zaradi nasilja v družini. Izvajala oz. pripravila in pripeljala (na svoje stroške) in bila prisotna naj bi jih celo žrtev nasilja.

Država ne zagotavlja kvalitetne obravnave oz. strokovne pomoči izven vzgojnih zavodov otrokom in mladim, ki povzročajo nasilje. Manjkajo tudi namestitvene kapacitete za mladoletne otroke v primerih, ko jim je izrečen ukrep prepovedi približevanja do staršev. Trenutni sistem nameščanja (KC za mlade) je zaradi ogroženosti drugih vključenih otrok popolnoma neustrezen in ne omogoča ustrezne strokovne obravnave.

Vladi RS predlagamo:

- po Konvenciji o otrokovih pravicah naj bi postopki na družinskih oddelkih sodišč potekali hitreje, vključno z izdajo začasne odredbe, z večjim posluhom za specifične v primerih nasilja v družini. Država naj bi predvidela tudi zaščitne ukrepe za čas, ko sodišče odloča o začasni odredbi;
- da država čim prej sprejme Družinski zakonik, ki pokriva veliko vprašanj s tega področja.
- da zagotovi in financira več oz. ustrezno število terapevtov za otroke in mladostnike, ki so žrtve nasilja in tudi za tiste otroke, ki povzročajo nasilje, da bi oboji dobili ustrezno (in brezplačno) pomoč, ko jo potrebujejo;
- da organizira centre za izvajanje stikov pod nadzorom in natančno predpiše protokol izvajanja stikov;
- da poskrbi, da bi se znotraj šole za starše, ki jo izvaja po šolah in vrtcih, uvedla oz. kot temo dodala nasilje v družini. Prav tako bi bilo potrebno v izobraževanja učiteljic in učiteljev vključiti tudi temo nasilje v družini;
- da organizira regijske centre za obravnavo nasilja v družini;
- da ustanovi neodvisen institut zagovornišva za otrokove pravice;
- da čim prej uredi oz. dovoli prisotnost spremljevalca žrtvam nasilja v družini v vseh postopkih, ki so bili začeti in potekajo kot posledica nasilja v družini;
- da zagotovi ustrezne namestitvene zmogljivosti za nameščanje mladostnikov z izrečeno prepovedjo približevanja do staršev oz. skrbnikov;

- da uredi področje sodnega izvedenstva v primerih nasilja v družini, s posebej specializiranimi strokovnjaki za področje nasilja v družini ter z jasno postavljenimi strokovnimi izhodišči, kjer bodo v največji meri zagotovljena zaščita otrokovih pravic in koristi.

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Slovenija še vedno nima zakonsko urejene ničelne tolerance do nasilja.

Vladi RS predlagamo:

- da uzakoni prepoved telesnega kaznovanja otrok tako v domačem okolju kot tudi v drugih okoljih, kjer otroci živijo in preživljajo prosti čas (npr. institucionalno varstvo, vrtci, šole, športni klubi itd.).

2. SPOLNO NASILJE NAD OTROKI

DRUŠTVO SOS TELEFON ZA ŽENSKÉ IN OTROKE – ŽRTVE NASILJA

Ko otrok spregovori o spolni zlorabi, pomeni, da bo moral o tem govoriti večkrat, soočiti se bo moral s tem, da ga neznanci sprašujejo o negativni izkušnji, kar je za otroka zelo stresno.

Še vedno so glede spolnih zlorab prisotni številni stereotipi – pogost je ta, da si ženske izmislijo zlorabo otroka zato, da bi jim sodišče zaupalo otroka v varstvo in vzgojo in/ali da bi očetu preprečile stike (primer: prva obravnava v kazenski zadevi suma spolne zlorabe otroka s strani očeta – sodnica na začetku obravnave reče: »A imamo opraviti še z eno ločitveno zadevo?«). V sodnem procesu se vse prevečkrat usmeri na dokazovanje, da se spolna zloraba ni zgodila, premalo pa se hkrati skrbi za koristi domnevne žrtve.

Iz primerov, ki smo jih preučili, ugotavljamo, da je lahko vprašljiva tudi obravnava pri sodnem izvedencu oz. izvedenki. Izkušnje kažejo, da uporabljajo neprimerne ali celo nedopustne načine (otroka silijo, da govori o zlorabi, soočajo otroka in povzročitelja), kar za otroka predstavlja preveliko psihično breme. Velikokrat eno mnenje sodnega izvedenca ni dovolj. Otrok mora v samem procesu o izkušnji z nasiljem večkrat spregovoriti, doživlja pa tudi druge stiske. Menimo, da bi v Sloveniji potrebovali bolj celosten pristop, kot primer dobre prakse bi izpostavili ustanovitev *Poliklinike za zaščito djece grada Zagreb* na Hrvaškem, ki otrokom in mladostnikom zagotavlja široko mrežo pomoči; koncept podpira tudi EU.

V Sloveniji takšen pristop pogrešamo. Pogrešamo bolj celovito obravnavo, več podpore ne-zlorablajočemu staršu in otroku, bolj multidisciplinarne krizne time. Izkušnje kažejo, da se takih timov udeležijo predstavniki CSD-ja, Policije, vzgojno-izobraževalnih institucij in nevladnih organizacij, pogrešamo pa tudi sodelovanje oseb iz zdravstva (pediatra, pedopsihiatra itd.).

Pogrešamo tudi več sodelovanja s tožilci in sodniki, da bi bil proces dokazovanja pred sodiščem za otroka čim manj boleč in da otrok ne bi bil izpostavljen ponovni travmi.

V zvezi s tem opozarjamo še na eno stvar – to je, da zelo akutno primanjkuje strokovnjakov, ki nudijo pomoč spolno zlorabljenim otrokom in mladostnikom (in tudi drugače zlorabljenim). Izkušnje kažejo, da mame zelo težko najdejo tako pomoč za otroke, nanjo se čaka več mesecev itd.

Vladi RS predlagamo:

- da država zagotovi prednostno obravnavo v primerih spolne zlorabe otroka in upošteva Smernice Odbora ministrov Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje;
- da država določi obvezna, sistematična, kontinuirana izobraževanja za vse zaposlene v vzgoji in izobraževanju. Vsi zaposleni se morajo senzibilizirati za odkrivanje in prepoznavanje spolnih zlorab pri otroku;
- da nemudoma oblikuje jasne in konkretne smernice, ki določajo delo sodnih izvedencev. Sodni izvedenci morajo biti senzibilni in strokovni pri obravnavi otrok, specializirani za forenzični intervju. Razgovor z otrokom naj se posname (video in avdio posnetek), posnetek pa velja kot dokaz v vseh postopkih pred sodiščem;
- da država uzakoni, da se razgovor z otrokom opravlja v varni sobi, ki jih je v Sloveniji dovolj;
- da otrokom z izkušnjo nasilja nujno zagotovi takojšnjo psihološko pomoč. Tovrstna pomoč mora biti redna in kontinuirana, na voljo ves čas na poti okrevanja, tako otroku kot ne-zlorabljajočemu staršu.

3. PREVENTIVNE AKTIVNOSTI V PRIMERU NASILJA

MESTNA ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE

Glede na statistične raziskave in ocene (eno od raziskav je naredila tudi Zveza prijateljev mladine Slovenije) je dokazano, da velika večina oseb, ki so bile ali žrtve nasilja ali živele v nasilnem okolju, posežejo po nasilnem vedenju v svoji odrasli dobi (nasilje kot možen izhod, kot normalno/naučeno stanje), in sicer v odnosu do svojih partnerjev, otrok, staršev.

Vladi RS predlagamo:

- da država zagotovi, da programi, ki kontinuirano krepijo zavedanje o pomembnosti nenasilnega vedenja, postanejo del šolskega kurikulumuma od predšolske dobe do končane srednje šole;
- intenzivno delo s starši in osebami, ki razmišljajo, da bi postali starši. Država mora zagotoviti brezplačno terapevtsko pomoč za vse tiste, ki se lastnega nasilnega vedenja zavedajo in potrebujejo zunanjo pomoč, za katero pa nimajo finančnih sredstev;
- da država pripravi protokole za ukrepanje v primerih nasilja in dodatna izobraževanja za prepoznavo nasilja – za zaposlene v vrtcih in šolah.

4. PSIHOSOCIALNA POMOČ OTROKOM IN NE-ZLORABLJAJOČIM STARŠEM

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE LJUBLJANA MOSTE – POLJE

Vsaka žrtev nasilja, ki se odloči prekiniti krog nasilja, potrebuje spodbudo in opogumljanje, da ne obupa, predvsem pa je potrebno žrtve ozavestiti, da niso same krive za nasilje, ki se jim dogaja. CSD jih lahko napoti tudi na nevladne organizacije, ki se ukvarjajo prav z nudenjem psihosocialne pomoči žrtvam nasilja.

Ko odgovarjamo na vprašanje, kakšna je funkcija in cilj psihosocialne pomoči v primerih nasilja, se osredotočamo predvsem na nalogo CSD ter centrov za mladino, kjer je psihosocialna pomoč ključnega pomena tako za posameznika kot za širšo skupnost, v kateri deluje oz. živi. Predvsem pomoč mladostnikom je usmerjena v to, da poleg pomoči posamezniku nudi čim boljšo pomoč pri vključevanju

v njegovo okolje. Medsebojno vplivanje med osebo in njenim socialnim sistemom tvori interakcijski sistem, ki ga sestavljajo tri glavne komponente:

- (1) uporabnikov problem;
- (2) pozicija, ki jo zavzemajo drugi vpleteni iz uporabnikovega najbližjega življenjskega okolja do uporabnika in njegovih problemov ter njihovi problemi v zvezi s tem;
- (3) odnos med vpletenimi in uporabnikom ter strukturo, ki jo skupaj ustvarjajo.

Reševanje takšnih zapletov, predvsem ko govorimo o nasilju, zahteva kompleksno, sistematično in dobro strukturirano psihosocialno pomoč ustreznih strokovnjakov. Takšne situacije pri človeku povzročijo stres in mu s tem onemogočijo normalno funkcioniranje, zato strokovnjaki posegajo po programu, katerega splošni cilj je:

- omiliti škodljiv vpliv dogodka (zmanjševanje napetosti);
- olajšati normalne procese okrevanja pri normalnih ljudeh, ki so se normalno odzvali na nenormalni (neobičajni) dogodek ali dogodke;
- ponovno vzpostavljanje prilagoditvenih funkcij;
- triaža huje prizadetih za nadaljnje zdravljenje;
- izobraževanje o kriznem odzivanju.

Postavlja se tudi vprašanje, kje poiskati strokovno pomoč za žrtve nasilja in kam peljati otroka po razkriti zlorabi (predvsem spolni zlorabi) ali po otrokovih sporočilih o zlorabi na strokovno obravnavo ter podporo, da se čim prej zagotovi otrokovo telesno in psihosocialno okrevanje. Ne-zlorablajočim staršem to predstavlja izziv, saj je na slovenskem področju krizno pomanjkanje tovrstnih strokovnjakov, specializiranih za pomoč otrokom, predvsem tistim, ki so žrtve spolne zlorabe.

Vladi RS predlagamo:

- **da država v okviru državnih institucij zagotovi zadostno število strokovnjakov, ki bi nudili psihosocialno pomoč otrokom, žrtvam zlorabe (14. člen Lanzarotske konvencije);**
- **da je drug in/ali drugačen možen izbor pomoči s strani staršev strokovno prepoznan, saj sta podpora in pomoč otroku nujni;**
- **da država žrtvam nasilja po vseh Sloveniji poleg brezplačne pravne pomoči omogoči tudi brezplačno psihosocialno pomoč. Tako naj država spodbuja tudi programe nevladnih organizacij.**

V. ZADEVE S PODROČJA DRUŽINSKE ZAKONODAJE

1. DRUŽINSKI ZAKONIK

SLOVENSKA FUNDACIJA ZA UNICEF

Naloga družinskega zakonika je zaščita otrok in izboljšanje njihovega položaja v naši državi. Nesprejem Družinskega zakonika je pustil večje posledice, kot se zdi, saj je le-ta zajemal vrsto izredno pomembnih razvojnih instrumentov ter bistveno boljše urejanje instrumentov skrbi za otroke. Veljavna družinska zakonodaja je zastarela in neustrezno naslavlja razvoj družbenih odnosov v tej sferi v zadnjih desetletjih.

Vladi RS predlagamo, da v najkrajšem možnem času sprejme Družinski zakonik, ki bo:

- vsakemu otroku zagotavljal enake pravice ne glede na to, v kakšni obliki družine živi;
- z uvedbo instituta zagovornika otrok omogočal, da se v postopkih, ki zadevajo otroka, upošteva tudi njegov glas;
- izboljšal položaj otroka pri ločitvi in zagotavljal, da ima tudi otrok besedo pri tem, pri kom bo živel po ločitvi staršev;
- omogočal hitrejše reševanje zadev na družinskem področju, kar je ključnega pomena, saj imajo predolgi postopki za otroka nepopravljive posledice;
- urejal problematiko rejniških družin z izboljšanjem položaja otrok v rejniških družinah;
- uzakonil družinsko nasilje kot kaznivo dejanje;
- zaščitil otroke, ki trpijo ali so žrtve zlorab in nasilja;
- prepovedal telesno kaznovanje in ponižujoče ravnanje z otroki;
- parom nudil strokovno svetovanje in družinsko medicino;
- uvedel vzpostavitev družinskih sodišč, ki bodo pomembno vplivala na skrajšanje sodnih postopkov, zaradi katerih prihaja do pogostih kršitev otrokovih pravic;
- določil premik pristojnosti za odločanje o ukrepih za varstvo koristi otroka s CSD na sodišča.

DRUŠTVO OSTRŽEK

Profesor dr. Karel Zupančič je v 6. spremenjeni in dopolnjeni izdaji Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih zapisal, da so predpisi o postopku v zakonu nezadostni, nekateri neustrezni ter da subsidiarna uporaba pravil Zakona o pravnem postopku, Zakona o upravnem postopku in Zakona o nepravdnem postopku ne pride več v poštev pri reševanju vseh družinsko-pravnih vprašanj. ZZZDR ne vsebuje predpisov o izvršbi. Novela ZZZDR iz leta 2004 stanja ni občutno popravila, le odpravila je določene akutne pomanjkljivosti, na katere je opozorilo Ustavno sodišče s svojimi odločbami. Veljavna zakonodaja ne omogoča uresničevanja vseh pravic, ki jih otrokom zagotavlja Konvencija ZN o otrokovih pravicah iz leta 1989 in Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic iz leta 1996, ki jo je Slovenija ratificirala leta 1999. Leta 2016 še vedno uporabljamo isti zakon.

Družinski zakonik je v pripravi že od leta 1998, vendar predlogi stanja na področju zaščite otrok in njihovih pravic ne bodo zadostno izboljšali. Nujno je potrebno analizirati stanje na področju varovanja otrok in njihovih pravic v praksi, in sicer na vseh področjih in v vseh institucijah, ki imajo javna pooblastila, da delujejo, posredno ali neposredno, v postopkih, v katerih se odloča o pravicah in koristih otrok. Predvsem na sodiščih, CSD, tožilstvu in policiji. Vsi ti organi poleg ustreznije družinske zakonodaje za bolj učinkovito delo nujno potrebujejo tudi prevetritev, reorganizacijo.

Vladi RS predlagamo:

- **da država pristopi k obravnavi novega Družinskega zakonika, ki bo dejansko ščitil in varoval otroke na vseh področjih, na podlagi celovito ugotovljenega stanja in ob široki in osredotočeni javni razpravi z najširšo javnostjo, nevladnimi organizacijami, med ključnimi rešitvami pa mora biti ustanovitev družinskih sodišč in družinskih svetovalnic.**

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Še vedno ni bil sprejet Družinski zakonik, ki bi uredil več – v trenutno veljavnem ZZZDR nedorečenih področij (stiki pod nadzorom, umestitev – zagovornika za otroke, rejništvo, prepoved telesnega kaznovanja,...).

Postopki, v katerih so vključeni otroci oz. se tičejo otrok so še vedno zelo dolgi, do zaključka postopka traja predolgo – tudi po več let. Težava je tudi sprožanje vedno novih postopkov s strani staršev, ki so v razveznem postopku oz. po razpadu življenjske skupnosti.

Vladi RS predlagamo:

- **da država čim prej sprejme Družinski zakonik, ki bi ustrezno uredil mnoga zdaj nedorečena ali slabo urejena področja;**
- **da država preko svojih institucij ugotovi in uveljavi največjo korist otrok in jo udejanji v največji možni meri v vseh postopkih, v katere je posredno ali neposredno vključen otrok.**

2. PREŽIVNINE

DRUŠTVO OSTRŽEK

Varuh človekovih pravic že od ustanovitve izpostavlja nevzdržno stanje na področju izvršitve sodnih odločb v delu, ko se enega od staršev zaveže k plačevanju preživnine. Na to opozarja tudi Odbor ZN za otrokove pravice v svojih dosedanjih priporočilih. Do sprememb ni prišlo, ne na področju zakonodaje ne na področju izvrševanja sodnih odločb v praksi. To je še vedno prepuščeno posameznikom, čeprav izvrševanje sodnih odločb v pravni državi ne more biti odvisno od državljanov. Pomembna okoliščina uspešnosti celotnega izvršilnega postopka je aktivnost upnika. Glede na to, da je upnik mladoletni otrok, ki ga zastopa eden od staršev, je breme za otroka preveliko. Varuh ugotavlja, da aktivnosti od preživninskega upnika terjajo še dodatna sredstva za izvedbo postopkov, vendar velikokrat ne dosežejo želenih učinkov in preživnina ni izterjana. Veljavna ureditev izterjave preživnine po mnenju Varuha dolžnikom omogoča, da se plačilo preživnine učinkovito izmika.

Tudi Varuh je mnenja, da bi država morala prevzeti ustrezno večji del tveganja za učinkovito izterjavo preživnin, saj se v 56. členu Ustave RS zavezuje k največji mogoči skrbi za otroke. Neplačanih in neizterjanih preživnin je za več kot 50 milijonov evrov. Izvršilno sodišče dnevno izda med 3 in 10 sklepov o izvršbi preživnine, nikomur pa še vedno ni mar, ali so ti sklepi tudi dejansko izvršeni. Država bi morala spremeniti Zakon o jamstvenem in preživninskem skladu tako, da bi iz sklada, ki je sedaj namenjen poplačilu nadomestila preživnine, po novem izplačala vsakemu otroku, ki preživnine več kot 1 mesec ne uspe izterjati po veljavnem Zakonu o izvršbi in zavarovanju, celotni znesek preživnine, kot ga je določilo sodišče, ko je ugotavljalo potrebe otroka. V primeru, da preživnine ni mogoče izterjati več kot leto dni, bi moral preživninski sklad otroku plačati vse zapadle obroke, ki so nastali z odločbo sodišča in niso bili plačani skupaj z zakonitimi zamudnimi obrestmi od nastanka obveznosti dalje. Nujno

potrebno bi bilo spremeniti in dopolniti Zakon o izvršbi in zavarovanju, s spremembami pa omogočiti ustanovitev posebne Agencije za izterjavo preživnin.

Uradni podatki kažejo, da je bilo med letoma 2011 in 2016 vloženih 18.225 predlogov za izvršbo. Pri tem je pomembno navesti, da iz Jamstvenega in preživninskega sklada otroci prejmejo nadomestilo preživnine šele na podlagi Sklepa o izvršbi, torej je odločba sodišča dejansko zgolj »potrdilo o neplačani preživnini«, kar izhaja tudi iz uradnega poročila sodišča iz maja 2016, št. Su 924/2016. Znesek terjatev je znašal 27.868,427,27 evrov, dejansko pa v Sloveniji nihče nima podatka, koliko denarja je uspešno izterjanega po sodni odločbi, saj tudi zadeve, ki so arhivirane, po podatkih sodišča in iz prakse niso nujno uspešno končane, arhivirajo se namreč, četudi izvršitelj ugotovi, da dolžnik nima predmetov za rubež, kar pa ne pomeni, da jih dejansko nima. Neplačniki se rubežu uspešno izogibajo, saj stalno bivališče prijavljajo drugje, po zakonu ga lahko celo na CSD, avtomobili so na *leasing*, nepremičnine napisane na nove partnerje itd.

(Vir: informacijska baza Vrhovnega sodišča RS, maj 2016, št.: Su 924/2016 in Društvo Ostržek)

Vladi RS predlagamo:

- **vzpostavitev učinkovitejšega sistema izvršbe za preživnine. Država mora ozaveščati javnost o pomembnosti izpolnjevanja preživninskih obveznosti, saj bi na ta način zmanjšali število neplačnikov, izboljšali položaj skrbnikov otrok in vzpostavili večjo enakost spolov;**
- **da država spremeni Zakon o izvršbi in zavarovanju tako, da preživnine predstavljajo absolutno prednostno terjatev v izvršilnem postopku in da bi bila mogoča ustanovitev Agencije za izterjavo preživnin s posebnimi pooblastili, ki bi agentom za izterjavo preživnin omogočila pridobivanje vseh podatkov o dolžniku;**
- **da država spremeni Zakon o detektivski dejavnosti tako, da da pooblastila zasebnim detektivom, da pridobijo vse podatke o dolžniku in njegovem premoženju.**

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Preživnine, ki so po ZZZDR predvidene za zakonce, ki so brez dohodkov (brezposelni), so zelo redko uveljavljene oziroma priznane.

Delitve skupnega premoženja zakoncev so po razvezi oz. razpadu zunajzakonske skupnosti zelo zahtevne in dolgotrajne.

Plačevanje preživnine za otroke je še vedno velik problem. Zavezanci se plačilu pogosto izmikajo, plačujejo neredno, zneski preživnin so v številnih primerih prenizki. Poleg tega je postopek pridobitve preživnine zelo dolgotrajen in na ramenih skrbnika za otroka, da ga vloži in dokazuje neplačevanje. Plačevanje preživnine je dolžnost starša, pri katerem otrok ne živi. Sredstva za plačevanje mora le-ta pridobiti. Neplačevanje preživnine za otroka je po našem mnenju nasilje.

Kot primer bi navajamo sodbo Višjega sodišča v Ljubljani, ki se glasi, da je preživninska obveznost do otrok primarna in ima prednost pred vsemi drugimi toženčevimi obveznostmi. Toženec, ki je zaposlen in sposoben za delo, je dolžan po potrebi tudi poiskati dodatno delo oz. dopolnilni vir zaslužka, da bo lahko izpolnjeval svoje preživninske obveznosti do otrok.

Vladi RS predlagamo:

- **da zaostri postopek izterjave preživnin in kaznuje neplačnike s predvidenimi hudimi sankcijami;**

- **da sodišče v začasnih odredbah vedno določi tudi začasno preživnino za otroka, ni sicer takoj po tem, ko družina ne živi več skupaj.**

PRAVNO-INFORMACIJSKI CENTER NEVLADNIH ORGANIZACIJ – PIC

Sodišča v Sloveniji priznavajo preživnino za otroka v povprečnem znesku 132,33 evrov,¹ po izračunih na podlagi povprečnih življenjskih stroškov v državi pa mesečni stroški preživljanja enega šoloobveznega otroka znašajo 500 evrov, torej vsaj 250 evrov na starša. Višina minimalnega dohodka v državi je 288 evrov. Povprečna preživnina tudi ob upoštevanju otroškega dodatka ne krije sorazmernega deleža otrokovih potreb. Ustrezno preživnino (torej preživnino, višjo od 200 evrov) prejema le 12,9 % otrok. Delež zelo nizkih preživnin je 1,3 %, te preživnine se izplačujejo v višini do 20 evrov, 16,1 % pa v višini 40–80 evrov.

Velika težava so tudi kratki zastaralni roki, ki niso vezani na procesno sposobnost otroka. Vsak posamezen obrok preživnine zastara v treh letih od zapadlosti terjatve. Čeprav pravica do preživljanja ne more zastarati, zastaranih terjatev ni moč izterjati. Z zastaranjem terjatve nastane tudi možnost, da dolžnik ugovarja sklepu o izvršbi in jo tako prepreči.

Nadomestilo preživnine, ki ga lahko uveljavlja starš, ki preživnine sicer ne more izterjati od zavezanca, navadno ne dosega višine določene preživnine. To nadomestilo v letu 2016 znaša od 72,46 do 94,19 evrov (odvisno od starosti otroka). Če je preživnina določena v manjšem znesku, Javni jamstveni, preživninski in invalidski sklad izplača le nadomestilo v višini določene preživnine.

Zakon o uravnoteženju javnih financ je usklajevanje nadomestil preživnin z rastjo življenjskih stroškov odložil do vključno leta, ki sledi letu, v katerem gospodarska rast preseže 2,5 % družbenega bruto proizvoda.

Vladi RS predlagamo:

- **da določi najnižjo preživnino v višini polovice minimalnega dohodka in s tem zneskom uskladi tudi nadomestila preživninskega sklada;**
- **zagotovi usklajevanje nadomestil ne glede na javno-finančno krizo, saj gre za najbolj ranljivo skupino prebivalstva;**
- **preživnine naj predstavljajo absolutno prednostno terjatev v izvršilnem postopku.**

3. POSVOJITEV IN REJNIŠTVO

DRUŠTVO OSTRŽEK

V Sloveniji je letno približno 1.100 otrok, ki bivajo v rejništvu. V večini primerov so to otroci z različnimi oblikami travm, ki poleg osnovnih otrokovih potreb potrebujejo zlasti varnost, toplo zavetje in razumevanje. Potreba po varnosti je temeljna človekova potreba. Če otrok te potrebe nima zadovoljene, se ne more razviti v celovito osebnost. To se še posebej kaže pri otrocih, ki so iztrgani iz biološke družine in dani v rejništvo.

Že večkrat je bilo s strani nevladnih organizacij opozorjeno na neustreznost odločanja o namestitvi otroka v rejništvo, saj o tem odločajo CSD. V Sloveniji namreč družinska sodišča ne obstajajo, kar je v

¹ http://www.mddsz.gov.si/si/uveljavljanje_pravic/statistika/prezivnine/

nasprotju z evropsko zakonodajo. Poleg tega lahko v Sloveniji izvaja rejniško dejavnost vsak, ki ima pri nas stalno bivališče, je polnoleten, ima poklicno izobrazbo in opravi 12-urni izobraževalni tečaj. Ali to res zadostuje, da tako neustrezno usposobljeni posamezniki ali posameznice potem skrbijo za rejniške otroke? O tem podrobno že leta opozarja Vida Berglez, predsednica Združenja MOČ.

Kot posledica slabo urejenega sistema so med rejniki tudi osebe, ki otroke zlorablajo (jih silijo v težka dela, spolne zlorabe, izvajajo nasilna dejanja,...), zato bi nad opravljanjem rejniške dejavnosti CSD-ji morali izvajati nadzor (najbolje nenapovedan), vendar le-ta v sedanjem sistemu ni mogoč.

CSD-ji odvzamejo otroka, ga namestijo v rejništvo, z matično družino ne delajo, nadzorujejo ukrepe rejništva (torej sami sebe) in izvajajo izobraževanja. Pri teh ukrepih otroci nimajo nobenega zagovornika. Zakonodaja ne določa, koliko časa naj rejništvo traja. To pomeni, da otroci predolgo ostajajo v rejniški družini, po 18. letu pa rejniški otroci ostanejo brez opore ljudi, ki bi jim morali stati ob strani.

Vladi RS predlagamo:

- da država spremeni zakone tako, da bodo omogočali preverjanje rejnikov, ali ustrezno skrbijo za otroke, z izvedbo nenapovedanega nadzora neodvisnega organa;
- da zagotovi strokovno pomoč pri rehabilitaciji bioloških staršev, da bodo čim prej ponovno sposobni prevzeti vlogo starševstva;
- da zagotovi strokovno pomoč otrokom in rejniškim družinam;
- da se staršem, če v treh letih ne pokažejo zmožnosti skrbi za otroke, odvzame roditeljska pravica, otrokom pa zagotovi možnost posvojitve;
- da ustanovi Nacionalni zavod za rejništvo in posvojitve, ki bi izvajal tudi enotno izobraževanje rejnikov;
- da ustanovi enotno informacijsko bazo podatkov in uvede enoten nadzor nad izvajanjem rejniške dejavnosti;
- da prenese vse naloge rejništva in posvojitve s CSD na Zavod;
- da uvede enotno izobraževanje staršev, katerih otroci so v rejništvu, da se vrnejo v matično družino;
- da v zakon zapiše triletni rok, ko so otroci lahko v rejništvu, po tem času se otroci namestijo k posvojiteljem ali pa vrnejo nazaj v matično družino, če je ta ponovno funkcionalno usposobljena.

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Rejništva, ki naj bi bila začasen ukrep države, zelo pogosto trajajo predolgo – pogosto do polnoletnosti otroka, ki po poteku rejništva ostane sam in pogosto nima kam, če ga rejniška družina ne želi več, saj ga tudi inštitucije kot polnoletnega ne sprejmejo.

CSD premalo dela s starši v smeri omogočanja vrnitve otroka v matično družino.

Država ne predvideva specializiranega rejništva – s strokovno usposobljenimi rejniki za obravnavo otrok s težavami ali drugimi specifikami.

Vladi RS predlagamo:

- da časovno omeji trajanje rejništva;
- da CSD bolj aktivno delajo v smeri omogočanja vrnitve otroka v matično družino;
- dodatna, specialistična usposabljanja rejnikov.

4. STIKI

DRUŠTVO OSTRŽEK

Pravica do stikov otroka z obema staršema po razvezi ali razpadu zakonske ali zunajzakonske skupnosti je pravica otroka (Konvencija o otrokovih pravicah, 9. člen, 3. odstavek). Možnost stikov ne obstaja zaradi zadovoljevanja interesa staršev, ampak to nalaga otrokova korist. Po nekaterih sodbah Evropskega sodišča za človekove pravice v Strasbourgu je postala praksa sodišč zadnji dve leti nesprejemljiva, saj stike določa tudi z nasilneži, alkoholiki, zaprtimi osebami z dostavkom, da stiki otroku niso v škodo, temveč v korist, kar razlagajo s tem, da nasilnež do sedaj ni bil nasilen do otroka, temveč le do svoje partnerice ali partnerja.

Zaradi neustrezne zakonodaje v RS sodišča skoraj več ne odločajo o prepovedi stikov, četudi jih otroci odklanjajo, temveč so v stike prisiljeni, čeprav naj bi bila to v osnovi njihova pravica. Sodišča urejajo stike pod nadzorom, vendar otrokom pogosto niso zagotovljeni niti osnovni pogoji na CSD, kjer tovrstni stiki potekajo. Predpisi morajo zagotoviti varstvo otrok pri stikih do končne odločitve sodišča, in sicer na način, da se stiki izvajajo v varovanih prostorih in pod strokovnim varstvom. Ministrstvo za pravosodje in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve ter enake možnosti pa sta dolžna zagotoviti tako primerne varovane prostore kot strokovno osebje samostojno in ne v okviru CSD, upoštevati je treba tudi kapacitete NVO. Po drugi strani je v takšnem režimu pravica otroka do stikov s staršema in pravica staršev do stikov z otrokom s stiki pod nadzorom močno omejena, vendar v praksi nekateri tako določeni stiki trajajo tudi več let, pretežno zaradi dolgotrajnosti sodnih postopkov ter nenehnih sporov med staršema.

Vladi RS predlagamo:

- **da zagotovi pogoje za pričetek delovanja družinskih sodišč ter naloži Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Ministrstvu za pravosodje, da nemudoma pripravi ustrezne predpise, ki bodo urejali varstvo otrok prav na področju stikov z obema staršema v primeru, da je eden od staršev osumljen bodisi zlorabe ali pa nasilništva nad katerimkoli članom v družini.**

DRUŠTVO ZA NENASILNO KOMUNIKACIJO

Stiki otroka s staršem, pri katerem po razpadu življenjske skupnosti staršev, otrok ne živi, so opredeljeni kot pravica otroka. Hkrati pa ZZZDR predvideva v svojem 106. členu (5. alineja), da stiki niso v otrokovo korist, če pomenijo za otroka psihično obremenitev ali če se sicer z njimi ogroža otrokov telesni ali duševni razvoj. Žal je v praksi zelo pogosto, da s pravico otroka do stikov »operira« oz. jo uveljavlja starš, ki si želi pridobiti stike (za vsako ceno) in potem preko stikov nadaljuje z nasilnimi ravnanji do otroka, bivše partnerke oz. do obeh. Navajamo primer iz prakse (izkušnje uporabnic Društva za nenasilno komunikacijo), ko je morala mati svojega otroka več mesecev voziti in ga pred tem pripravljati na stik z očetom (ker je bilo tako odločeno oz. napisano v sklepu sodišča), čeprav oče na stike ni prihajal in je to celo napovedal.

Vladi RS predlagamo:

- **pravica otroka do stika s staršem mora biti nad pravico starša in resnično v otrokovo korist. Sodišče naj določi stike le takrat (še posebno v primerih, ko gre za nasilje v družini), ko ni dvoma, da bodo stiki koristni, neogrožajoči in varni za otroka. Pri tem naj upošteva želje otroka in mnenje starša, ki skrbi za otroka (ki mu je zaupan v varstvo in vzgojo);**

- da preko svojih institucij ugotovi in uveljavi največjo korist otrok in jo udejanji v največji možni meri pri vseh postopkih, v katere je posredno ali neposredno vključen otrok.

MDPM ZA GORIŠKO

Pravila za nadzor nad stiki med zlorabljenimi otroki in njihovimi domnevno zlorabljačimi starši niso dovolj jasna. Zakon je nesprejemljivo ohlapen, ker ne določa jasno vloge, nalog, kriterijev, časovne omejitve stikov ter vsebinskih in kadrovskih zahtev za izvajanje stikov pod nadzorom tretje osebe.

Vladi RS predlagamo:

- **bolj natančna in zavezujoča pravila za strokovne delavce, ki vršijo stike pod nadzorom;**
- **opredelitev meril in kriterijev v primeru, ko sodišče poveri stike pod nadzorom nevladni organizaciji.**

5. NADZOR NAD CENTRI ZA SOCIALNO DELO: SOCIALNA INŠPEKCIJA

DRUŠTVO OSTRŽEK

Socialna inšpekcija deluje v okviru Inšpektorata za delo, ki je organ v sestavi MDDSZEM. Takšna organizacija dela seveda dovoljuje upravičen dvom v nepristranskost odločanja v pritožbenih in inšpekcijskih zadevah. Inšpektorji predavajo strokovnim delavcem in direktorjem slovenskih CSD.

Vladi RS predlagamo:

- **da se Socialna inšpekcija organizira izven strukture MDDSZEM kot samostojen in neodvisen organ.**

VI. IZOBRAŽEVANJE IN PARTCIPACIJA OTROK

1. MEDVRSTNIŠKO NASILJE

DRUŠTVO SPREMEMBA.SI

Področje vrstniškega nasilja v alternativnem poročilu 2013 ni bilo omenjeno. Z mladimi se moramo več pogovarjati o vrstniškem nasilju in jih ozaveščati o tem, kaj lahko naredijo, če doživljajo vrstniško nasilje, na koga se lahko obrnejo, zakaj je pomembno, da o vrstniškem nasilju spregovorijo itd.

Vzporedno z izobraževanjem mladih o vrstniškem nasilju bi bilo potrebno izobraževati tudi vzgojitelje, učitelje, profesorje in druge strokovne delavce. Odrasli se na vrstniško nasilje pogosto ne odzovejo primerno in to je tudi eden izmed razlogov, da mladi o vrstniškem nasilju ne spregovorijo. Učitelji, vzgojitelji in profesorji se morajo o vrstniškem nasilju z mladimi pogovarjati ter jih spodbujati, da se v primeru vrstniškega nasilja obrnejo nanje.

Pri ustvarjanju okolja brez vrstniškega nasilja imajo pomembno vlogo opazovalci. Ti se na vrstniško nasilje pogosto ne odzovejo, ga ignorirajo oz. ne pomagajo otroku, ki nasilje doživlja. V šoli, preko delavnic, je potrebno med mladimi krepiti empatijo in čustvene ter socialne veščine, da bodo prepoznali, zakaj je pomembno, da se odzovejo in kakšna je njihova vloga pri tem.

O vrstniškem nasilju bi se bilo potrebno pogovarjati že v prvih razredih. Otroke bi bilo potrebno izobraževati o tem, kaj je vrstniško nasilje in zakaj je pomembno, da o njem spregovorijo oz. se nanj odzovejo.

Za učinkovito soočanje z vrstniškim nasiljem bi bil potreben celosten, sistemski pristop. Gre za pristop, ki se s problemom vrstniškega nasilja sooča na treh ravneh – na ravni šole, oddelka in posameznika. Vključuje vse udeležence vzgojno-izobraževalnega procesa, učence in njihove starše, vodstvo šole, učitelje ter druge strokovne delavce.

Nacionalni inštitut za javno zdravje je leta 2014 izvedel raziskavo Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju (HBSC 2014), v katero je bilo vključenih 4997 mladostnikov (11, 13 in 15-letnikov) iz celotne Slovenije. Raziskava je pokazala, da je skoraj vsak deseti mladostnik (8,9 %) v preteklih nekaj mesecih vsaj dvakrat mesečno sodeloval pri trpinčenju. Prav tako se je skoraj vsak deseti mladostnik (9,8 %) vsaj trikrat v zadnjih 12 mesecih pretepal. O tem, da so bili žrtve trpinčenja vsaj enkrat v preteklih nekaj mesecih, pa poroča več kot petina mladostnikov (22,1 %).

Mednarodna raziskava bralne pismenosti IEA PIRLS 2011, v kateri je sodelovalo 195 šol iz Slovenije (4512 učenik in učencev), pa je pokazala, da je med četrtošolci mesečno vrstniško nasilje doživljalo 32% učencev, 18% učencev pa je vrstniško nasilje doživljalo tedensko.

Pri tem so tudi ugotovili, da učenci, ki vrstniško nasilje doživljajo tedensko, dosegajo slabše rezultate na testu bralne pismenosti v primerjavi z učenci, ki nasilja ne doživljajo oz. ga doživljajo redko.

Vladi RS predlagamo:

- **da država (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport) poskrbi za sistematizacijo področja vrstniškega nasilja. Poskrbi naj za celovit in koordiniran sistem pomoči, tako za mlade, ki nasilje doživljajo, kot tudi mlade, ki nasilje izvajajo;**
- **da izvede analizo stanja na področju vrstniškega nasilja v Sloveniji;**
- **da pripravi program za ozaveščanje otrok in mladostnikov o vrstniškem nasilju ter vanj vključi tudi nevladni sektor;**
- **da pripravi celosten program za soočanje z vrstniškim nasiljem in vanj vključi tudi nevladni sektor;**
- **da zagotovi sredstva za preventivne dejavnosti, namenjene ozaveščanju tako učencev kot tudi učiteljev in drugih strokovnih delavcev o vrstniškem nasilju tudi za manjše kraje v Sloveniji.**

2. NEENAKOST V IZOBRAŽEVANJU

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Iz različnih virov smo seznanjeni, da je na področju izobraževanja vse več razslojevanja:

- otroci iz manj premožnih družin so slabše ocenjeni kot otroci iz premožnejših družin (socialno ekonomski status družin vpliva na interno ocenjevanje; zunanje preverjanje znanja blaži ta razkorak);
- v splošne gimnazije se vpisujejo učenci z najvišjim ekonomsko-socialnim statusom, v srednje strokovne šole se vpisujejo tisti s povprečnim in podpovprečnim statusom, izrazito nizek ekonomsko-socialni status pa imajo učenci v 3- in 2-letnih poklicnih srednjih šolah;

- otroci iz manj premožnih družin imajo manj možnosti vključitve v terciarno izobraževanje (uspe le tretjini, kar je pod evropskim povprečjem). Ti se odločajo za manj prestižne programe (tehnični programi). Populacija iz zgornjega srednjega in višjega soc.-ekon. razreda pa se bolj pogosto odločajo za študij prava, medicine, arhitekture;
- v letu 2012 v Sloveniji skoraj 10 % 15-letnikov ni doseglo zadovoljive ravni znanja pri vseh treh predmetih (bralne zmožnosti, matematika, znanost).

Vladi RS predlagamo:

- **da sistematično spremlja neenak položaj učencev in povezavo z učnimi dosežki;**
- **da spodbudi učitelje k pravičnejšemu ocenjevanju;**
- **da spodbudi višjo kakovost izobraževalnega sistema.**

3. PARTICIPACIJA MLADIH

SLOVENSKA FUNDACIJA ZA UNICEF

V šoli in na delavnicah za otroke bi bilo potrebno pri mladih spodbujati izražanje svojega mnenja. Na podlagi delavnic in iger za krepitev skupinske dinamike se otroci postopoma sprostijo ter so vedno bolj samozavestni pri izražanju lastnega mnenja.

S pomočjo sodelovanja z učitelji, profesorji in vzgojitelji v dijaških domovih bi lahko bolj sistematično in fokusirano vplivali na mlade ter jih tako tudi lažje seznanili, ozaveštili in opolnomočili za samostojno delo ter participacijo v družbi.

Mlade je potrebno spodbuditi k aktivnemu samostojnemu delu in jih vključevati v delovanje organizacij ter spodbuditi, da bodo samostojno pripravili in izvajali aktivnosti (delavnice za mlade, pisanje medijskih objav, organiziranje dogodkov). Tako bi vzpostavili trdno in odločno skupino mladih, ki so usposobljeni ter željni samostojnega dela na področju participacije in ozaveščanja mladih, da postanejo odgovorni državljani. Z njihovim zgledom bi pritegnili še več mladih.

Potrebno je spodbujati promocijo aktivnega državljanstva in participacije na lokalni ter državni ravni, si to prizadevati širiti in krepiti s pomočjo medvrstniškega in medgeneracijskega učenja ter sodelovanja in v programe vključiti čim več mednarodnih izkušenj, saj lahko tako mlade spodbudimo k odprtemu ter neomejenemu razmišljanju in posledično delovanju v družbi.

Mladim je potrebno ponuditi možnost raznovrstnega aktivnega udejstvovanja na različnih področjih in ravneh participacije. Tako lahko mladi pridobivajo nove delovne izkušnje, nova poznanstva in nove možnosti za nadaljnji osebni razvoj ter poslovne možnosti.

UNICEF je opravil raziskavo o participaciji mladih v Sloveniji, v katero je bilo vključenih 3.000 mladih. Raziskavo smo izvedli poleti 2014. Vključenih je bilo 623 anketirancev. Ključne ugotovitve raziskave kažejo, da skoraj desetina otrok in četrtna mladih v Sloveniji ne pozna niti ene otrokove pravice, čeprav so te del osnovnošolskega učnega načrta v 4. in 7. razredu. Najpogosteje so navedli pravico do izobraževanja (70 % anketirancev), pravico do participacije (47,2 %), pravico do prostega časa (31,5 %), pravico do zdravja (30,5 %) in pravico do družine (27,2 %). Pravice do participacije se zaveda skoraj polovica anketirancev. Opredelili so jo kot pravico do lastnega mnenja, pravico do svobodnega izražanja svojega mnenja, pravico do svobodnega mišljenja, pravico do svobodnega govora, pravico do komunikacije, pravico do participacije, pravico do samostojnega odločanja, pravico do sodelovanja pri

odločanju, pravico do izbire in pravico do prostovoljstva. Otroci in mladi menijo, da je njihova participacija pomembna zato, ker imajo drugačen pogled na svet kot odrasli ter ker so sposobni sodelovati v zadevah, ki se jih tičejo. Otroci in mladi imajo pogosto občutek, da so izpuščeni iz reševanja problemov v šolskem okolju, ki bi moralo ponujati več možnosti participacije. Sicer pa otroci in mladi svoje mnenje najpogosteje izražajo v družinskem okolju, kjer tudi pričakujejo, da bo njihovo mnenje slišano v največji meri. Dve tretjini otrok in polovica mladostnikov opravlja prostovoljno delo, med njimi je več deklet kot fantov. Najbolj priljubljeno je prostovoljno delo v vlogi gasilca.

Vladi RS predlagamo:

- **spodbujanje promocije aktivnega državljanstva in participacije na lokalnem in državnem ravni;**
- **sodelovanje z učitelji, profesorji in vzgojitelji v dijaških domovih, ki naj sistematično in bolj fokusirano vplivajo na mlade, ter jih tako tudi lažje opolnomočijo za samostojno delo in participacijo v družbi;**
- **mladim ponuditi možnost raznovrstnega aktivnega udejstvovanja na različnih področjih in ravneh participacije;**
- **mlade spodbujati k aktivnemu samostojnemu delu in jih vključevati v delovanje organizacij, da bodo samostojno pripravili in izvajali aktivnosti.**

ZVEZA PRIJATELJEV MLADINE SLOVENIJE

Otroški parlamenti® so program Zveze prijateljev mladine Slovenije, ki poteka od leta 1990 in skuša zagotavljati sodelovanje (participacijo) najmlajših državljanov v družbenem življenju, še posebej pri vprašanjih, ki se tičejo njih samih. Otroški parlamenti se izvajajo na več ravneh, od šolskih preko občinskih in mestnih ravni, do regijskih in nacionalne ravni. Ocenjujemo, da v programu sodeluje polovica slovenskih osnovnih šol. Kljub temu pa veliko učencev ne ve, kaj je otroški parlament in ne pozna pravic, ki jim jih zagotavlja Konvencija o otrokovih pravicah.

Konec leta 2015 se je v okviru Otroških parlamentov na pobudo mladih oblikoval Nacionalni odbor mladih (NOM). Sestavljen je iz aktivnih mladih parlamentarcev in tistih, ki so že zaključili osnovnošolsko izobraževanje, pa si želijo biti aktivni v smislu aktivnega državljanstva in spremljanja uresničevanja sklepov otroških parlamentov.

Konec leta 2014 smo v soorganizaciji z Varuhom človekovih pravic in Dijaško skupnostjo Slovenije organizirali konferenco o participaciji otrok in mladostnikov. Udeleženci so med drugim ugotavljali, da v osnovni šoli sicer obstaja predmet Domovinska in državljanska kultura in etika v sedmem in osmem razredu osnovne šole (ena ura tedensko), vendar da v srednješolskem izobraževanju ni izobraževalnih vsebin, pri katerih bi osnovnošolsko znanje nadgradili in pridobili dodatna znanja za demokratično državljanstvo. Slovenija je ena redkih evropskih držav, ki v srednji šoli nima tovrstnega predmeta. Primanjkuje vsebin o človekovih pravicah in poteh njihovega uveljavljanja, znanj o delovanju družbe, države in njenih ustanov ter nujnih znanj za aktivno vključevanje in participacijo na lokalni, državni in evropski ravni. Zanimanje za participacijo bi bilo večje, če bi imeli mladi o tem več znanja. Mladi v vse večji meri uporabljajo sodobne komunikacijske medije, ki bi jih morali vključiti v razvoj novih oblik participacije otrok in mladostnikov.

Mladi v Sloveniji niso dovolj pogumni in se bojijo javnega nastopanja. Na sestankih bi sodelovali le, če ne bi bilo treba česarkoli povedati. Sprašujemo se, kaj se zgodi na prehodu iz predšolskega obdobja v šolo in zakaj ponikne prej izrazita želja sodelovati in govoriti, povedati. Na ta vprašanja morajo odgovoriti tako raziskovalci kakor pedagoški delavci in spremeniti pedagoško prakso.

Vladi RS predlagamo:

- da šole namenijo otroškim parlamentom več pozornosti. Le-ti morajo postati prostor za obravnavo ključnih tem, ki so v ospredju zanimanja učencev. Razen osrednje teme vsakoletnih otroških parlamentov, ki jo izberejo na zasedanju nacionalnega otroškega parlamenta, ostajajo neobdelane vse druge teme, ki mlade zanimajo, o njih želijo spregovoriti v lokalnem okolju (šola, krajevna skupnost, občina) in želijo biti slišani;
- da se v srednje šole uvede učni predmet, ki bo omogočal pridobivanje znanj in spretnosti za aktivno državljanstvo in demokracijo ter javno nastopanje;
- večje upoštevanje glasu otrok in mladostnikov s strani odločevalcev. Nujni so tudi hitrejši odgovori na njihove predloge in pobude, z informacijo o tem, ali je bilo povedano tudi upoštevano in zakaj morebiti ne.

VII. OTROŠKO DELO; PRODAJA, TRGOVANJE Z OTROKI IN UGRABITVE

1. NAMEŠČANJE OTROK, ŽRTEV TRGOVANJA Z LJUDMI

DRUŠTVO KLJUČ

V Sloveniji še vedno ni poskrbljeno za primerno namestitev otrok, žrtev trgovanja z ljudmi ter otrok, ki so v nevarnosti, da bi to postali.

Primer: nameščanje otrok, žrtev trgovanja z ljudmi. Kljub temu da nevladne organizacije opozarjamo, da to področje ni urejeno, saj trenutna rešitev predvideva nameščanje za zgolj 30 dni ter v prostore, kjer se nameščajo odrasle žrtve trgovanja, MDDSZEM za tovrstno delo predvideva zgolj 80 % zaposlitev enega strokovnega delavca, predstavniki in predstavnice MDDSZEM zatrjujejo, da je področje urejeno, da je tovrstna oskrba otrok, žrtev trgovanja z ljudmi, primerna. Kaj naj bi se z otroki zgodilo po 30 dneh, nam ne pojasnijo.

Ravno tako ne obstajajo primerne namestitve za otroke, ki bi želeli pobegniti iz ogrožajočih okolij, še preden se trgovina z ljudmi zgodi. Konkretno – mladoletna romska dekleta, ki bi se želela umakniti na varno še pred poroko, te možnosti nimajo. Namesti se jih lahko izključno v krizni center ali mladinski dom, kar ni niti primerna niti varna rešitev, saj so vse lokacije znane.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotovi sredstva za primerno varno namestitev otrok, žrtev trgovanja z ljudmi in otrok, ki so visoko rizični, da bi postali žrtve trgovanja z ljudmi. Namestitev mora biti otrokom in mladostnikom prijazna, v skladu z njihovimi potrebami, njihovimi najboljšimi interesi, trajna ter ločena od odraslih žrtev trgovanja z ljudmi.
- da država sistemsko zagotovi ne le vpis v osnovno, pač pa tudi srednjo šolo ter zdravstveno varstvo (ne zgolj nujno, pač pa v celoti) za vse otroke, žrtve trgovanja z ljudmi.

2. PREPOZNAVANJE OTROK, ŽRTEV TRGOVANJA Z LJUDMI

DRUŠTVO KLJUČ

Ugotavljamo, da je prepoznavanje potencialnih in dejanskih žrtev trgovanja z ljudmi, otrok, še vedno slabo. Predvsem v primeru romskih otrok, ki so izkoriščani za delo, prisilne poroke, siljenje v izvajanje

kaznivih dejanj. Prihaja do težav, ker šole ne sporočajo, da otroci ne obiskujejo pouka, da se na centrih za socialno delo slabo odzivajo, ravno tako prihaja do težav pri prepoznavanju pri zdravstvenih delavcih, ki pridejo v stik s potencialnimi in dejanskimi žrtvami trgovanja z ljudmi.

Primer: Romska deklica prekine s šolanjem pred zaključkom osnovne šole, stara 15 let. Šola tega ne sporoči naprej, CSD ne ukrepa, dekle zanosi, rodi otroka, njena tašča prisostvuje pri porodu in izbere otroku ime. Vsi strokovni delavci, ki jo srečajo, to vidijo, vendar o tem ne obveščajo naprej v skladu z zahtevami varstva koristi otrok oz. opuščajo dolžno ravnanje.

Primer: Otrok, star 12 let, na trgu v središču Ljubljane med tednom, v dopoldanskem času, igra inštrument. Nihče ne obvesti policije, čeprav bi otrok moral biti v šoli in ne bi smel delati.

Vladi RS predlagamo:

- **da poskrbi za ustrezno vsakoletno usposabljanje in senzibilizacijo za zaposlene v šolstvu, zdravstvu in socialnem varstvu.**

VIII. ROMSKI OTROCI

1. POLOŽAJ ROMOV V SLOVENIJI

DRUŠTVO MOZAIK

Po ocenah različnih institucij (CSD, upravne enote, nevladne organizacije) v Sloveniji živi približno 10.000 Romov (tudi do 12.000). Romi strnjeno živijo v Prekmurju, na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju ter v večjih mestih kot so Maribor, Velenje, Ljubljana, na Jesenicah in v Radovljici pa živijo predvsem družine Sintov, ki so relativno majhna skupina. Oboji so del romske skupnosti, ki živi v Sloveniji.

Ob popisu prebivalstva v letu 2002 se je za pripadnike romske skupnosti opredelilo 3.246 prebivalcev, 3.834 oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik. Ob predhodnem popisu prebivalstva v letu 1991 se je za pripadnike romske skupnosti opredelilo 2.259 oseb, 2.752 oseb pa je kot materni jezik navedlo romski jezik. Iz primerjave podatkov obeh popisov je mogoče sklepati, da večje število opredeljenih Romov ob zadnjem popisu kaže tudi na izboljšanje njihovega položaja v tem obdobju oz. zmanjšanje socialnega pritiska po izrekanju za Slovence.²

Žal pa navedenih podatkov ne bo več mogoče zajemati v popisih prebivalstva, saj se je zbiranje podatkov o etnični pripadnosti opustilo. Zato bi bile za ugotavljanje stanja nujno potrebne drugačne kvalitativne raziskave in druge metode za spremljanje stanja, kar pa se izvaja, če sploh, na vprašljiv način.

Romi so zgodovinsko izključeni iz pretežnega dela najrazličnejših področij družbenega življenja, vključno s političnim odločanjem ter predstavljajo eno najbolj ranljivih skupin na številnih področjih v Sloveniji. Poleg revščine so podvrženi različnim oblikam diskriminacije, vključno s segregacijo v romska naselja, iz česar izhajajo tudi težave romskih otrok. Nevladne organizacije opažamo, da se romskim otrokom pogosto kršijo njihove otrokove in človekove pravice, poleg tega nikakor ne gre zanemariti

² Uradna spletna stran Ministrstva za notranje zadeve:

http://www.mnz.gov.si/si/o_ministrstvu/manjsine/romska_skupnost/, (8.4.2013).

niti posledic diskriminacij (npr. glede zaposlovanja, dostopa do stanovanj ipd.), ki so jim izpostavljeni njihovi starši.

2. TRGOVINA Z LJUDMI – PRISILNE POROKE, PROSJAČENJE IN PRISILA V KAZNIVA DEJANJA

DRUŠTVO MOZAIK

Zaznavamo, da so romski otroci podvrženi predvsem dvema oblikama trgovine z ljudmi.

Pretežno v Ljubljani in Mariboru nevladne organizacije zaznavamo t.i. prisilne poroke mladoletnih romskih deklic v neformalni zakonski stan. Gre za običaj poročanja, kjer deklica na poročno noč doživi spolni odnos, pred tem pa se deklico preveri, ali je nedolžna. Gre za spolno zlorabo (pregled spolovila pred spolnim odnosom najpogosteje s strani svoje matere, ženinove matere ter ene od tet) ter praviloma spolni napad s strani bodočega moža. Deklice se običajno še isti dan preselijo v novo družino (bodisi znotraj države ali pa se preselijo v tujino). Beležimo tako poročanje deklet, ki živijo v RS, kot tudi deklet, ki se iz tujine po poroki preselijo v RS. Od leta 2010 smo v Ljubljani beležili pet takih porok. Gre za grob poseg v otroka in njegove pravice.

RS mladoletnikom, ki so žrtve trgovine z ljudmi, ne omogoča primerne zaščite ter nima primernih nastanitvenih možnosti.

MDDSZEM je v letu 2014 naročilo raziskavo o prisilnih porokah pri IRSSV. Gre za prvo tovrstno raziskavo v Sloveniji, je pokazala, da so prisilne otroške ter tudi ne prisilne otroške poroke v Sloveniji zelo pogoste. Raziskava je prav tako pokazala, da jih pogosteje zaznavajo NVO, med tem ko CSD redkeje, kar zagotovo kaže na pomanjkanje njihovega pristnega stika z ranljivimi otroki.³

Leta 2015 je RS sprejela nov 132.a člen Kazenskega zakonika:

»Prisilna sklenitev zakonske zveze ali vzpostavitev podobne skupnosti«

(1) Kdor s silo ali grožnjo, da bo uporabil silo, ali z zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja drugega prisili v sklenitev zakonske zveze ali v vzpostavitev podobne skupnosti, ki je v skladu z zakonom v določenih pravnih posledicah izenačena z zakonsko zvezo, se kaznuje z zaporom do treh let.

(2) Kdor stori dejanje iz prejšnjega odstavka proti mladoletni osebi ali slabotni osebi, se kaznuje z zaporom do petih let.

Nevladne organizacije zaznavamo tudi primere drugih oblik trgovine z ljudmi, ko so nekateri romski otroci prisiljeni v kazniva dejanja (kraja, sodelovanje pri prodaji prepovedanih drog) ali prosjačenje na ulici (kar predstavlja kršitev 32. in 36. člena Konvencije o otrokovih pravicah).

Vladi RS predlagamo:

- **da sprejme vse potrebne ukrepe za zaščito otrok, ki so žrtve trgovine z ljudmi (kot so prisilne poroke, prisila v kazniva dejanja in prosjačenje);**
- **ustanovitev primernih varnih bivalnih prostorov, v katerih bi lahko nastanili otroke, ki so žrtve trgovine z ljudmi (varna hiša);**
- **nujno skrajno resno obravnavo prisilnih porok kot kaznivih dejanj zoper otroke in prenehanje neukrepanja ob sklicevanju na posebnosti romske kulture.**

³ Prisilne poroke romskih deklic, končno poročilo, IRSSV, 2014, dostopno na <http://www.irssv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>

3. IZOBRAŽEVANJE

Kljub temu da je RS sprejela dokument Strategija vzgoje in izobraževanje Romov v RS (2004) in njeno dopolnitev (2011), nevladne organizacije opažamo, da se na področju izobraževanja romskih otrok pojavljajo hude kršitve. Opažamo predvsem tri pristope:

- zanikanje obstoja romskih otrok na šoli ter s tem ne uveljavljanje posebnih dodatnih oblik pomoči, ki jih izobraževalni sistem ponuja romskim otrokom (npr. sistem pomoči romskega pomočnika);
- nedoslednost pri izvajanju vpisa romskih otrok v šolo ter nedoslednost pri kontinuiteti obiskovanja šole - na različnih območjih države se kažejo različni pristopi in stopnja (ne)obiskanosti osnovnih šol. Posledično je med romskimi šoloobveznimi otroki na določenih območjih RS zaznati visok delež popolne ali delne nepismenosti (28. člen Konvencije o otrokovih pravicah), bistveno nad povprečjem je delež oseb z nedokončano osnovno šolo;
- pogosto usmerjanje romskih otrok v osnovne šole s prilagojenim programom v nesorazmerno visokih deležih:

Statistični podatki:

Število romskih otrok glede na vrsto osnovnošolskega izobraževanja

Leto	Osnovna šola	Osnovna šola s prilagojenim programom
2001/2002	1513	132
2002/2003	1223	126
2003/2004	1349	120
2004/2005	1413	121
2005/2006	1480	119
2006/2007	1587	123
2007/2008	1658	124
2008/2009	1720	141
2009/2010	1813	135
2010/2011	1827	149
2011/2012	1880	161
2012/2013	1930	179
2013/2014	1964	183
2014/2015	1951	175
2015/2016	2008	190

Vir: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport⁴

Romski otroci v šolskem sistemu nimajo zagotovljene pravice do izobraževanja v maternem jeziku. S tem prihaja do kršitve 30. člena Konvencije o otrokovih pravicah ter 8. člena Zakona o osnovni šoli, ki narekuje, da se »za otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni

⁴ Inštitut za socialno varstvo, dostopno na <http://www.irsv.si/demografija-8/2013-01-11-18-12-72/stevilo-romskih-otrok-glede-na-vrsto-osnovnosolskega-izobrazevanja>

jezik ni slovenski jezik, se v skladu z mednarodnimi pogodbami organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture, lahko pa se dodatno organizira tudi pouk slovenskega jezika.»⁵

Jezikovne ovire (preslabo znanje slovenščine) in neudeležba na predšolski vzgoji sta dva od temeljnih strukturnih razlogov za učne neuspehe in težave z vključevanjem velikega števila romskih učencev.

Dodatna strokovna pomoč, ki je namenjena romskim otrokom, ni opredeljena kot pravica romskega otroka, temveč pravica šole. *Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole*⁶ namreč narekuje, da lahko šola upraviči delež delovnega mesta strokovnega delavca za pomoč za delo z učenci Romi pod pogojem, da imajo zadostno število romskih otrok.

Šole še vedno uporabljajo zastarela gradiva, ki – če niso ustrezno podprta z dodatnimi informacijami, zgolj proizvajajo in utrjujejo stereotipe, predsodke in negativne predstave o Romih. Primer verza iz otroške pesmi: »*Pedenjpedu je piščal, kar čez noč cigan ukral. Svirilili, svirilili, niso ga več izsledili.*«⁷

Romski otroci se v šoli pogosto srečujejo z medvrstniškim nasiljem, ki izhaja iz stereotipnih predstav in predsodkov (nadlegovanje zaradi etničnega porekla, zbadanje, žaljenje, zmerjanje, socialna izključenost).

Vladi RS predlagamo:

- jasno in dosledno antidiskriminatorno prakso v šolskem sistemu;
- uveljavitev učenja romskega jezika in kulture v šolski sistem;
- spoštovanje načela inkluzije v redni šolski sistem (kot način preprečitve prekomernega usmerjanja otrok v osnovne šole s prilagojenim programom);
- izobraževanje šolskega kadra za etnično občutljive pristope in uveljavljanje le-teh;
- uveljavljanje obstoječih ter ustvarjanje novih potrebnih oblik pomoči za romske otroke (ki izhajajo iz realnih potreb otrok);
- dodatno strokovno pomoč kot pravico vsakega romskega učenca ne glede na število romskih učencev na šoli;
- vpeljevanje pristopov, ki bodo dosledno zagotovili redno obiskovanje pouka in težili k odpravi nepismenosti otrok.

4. SOCIALNO EKONOMSKI POLOŽAJ IN ZAŠČITA OTROKA

Romski starši so večinoma nezaposleni in živijo v zelo slabih socialno ekonomskih razmerah. Zato se veliko romskih otrok srečuje z revščino ter slabimi bivalnimi pogoji.

Veliko romskih otrok še zmeraj živi v prostorsko segregiranih naseljih, ki imajo slabo osnovno komunalno infrastrukturo ali je sploh nimajo, stavbe so zgrajene brez ustreznih gradbenih dovoljenj ter se soočajo s težavami povezanimi z neurejenostjo prostorskih aktov ter lastništvom zemljišč na katerih živijo. Nekatere romske družine v RS še vedno živijo brez tekoče vode in elektrike v svojih bivalnih prostorih.

Nevladne organizacije zaznavamo, da romski otroci niso enakopravno zastopani pri obravnavi CSD. Njihove družine, kljub močno izraženi potrebi, niso deležne t.i. socialno varstvene storitve »pomoč

⁵ ZOsn-UPB3, Uradni list RS, št. 81/2006.

⁶ Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje programa osnovne šole, Uradni list RS, št. 57/7, 65/08, 99/10

⁷ Pedenjped, Niko Grafenauer: 1983.

družini za dom«, ki bi jim omogočila dodatno pomoč. Otroci prav tako pogosto niso deležni dolžne zaščite v primerih zanemarjanja in nasilja, zelo škodljivo je lahko tudi popuščanje pri uveljavljanju dolžnosti in odgovornosti (npr. nižji kriteriji preverjanja znanja, nesankcioniranje dolžnosti staršev, da otroke pošiljajo v osnovno šolo).

Vladi RS predlagamo:

- jasno in dosledno izenačitev prakse pri uveljavljanju vseh pravic, ne glede na okoliščine otroka;
- primerno zaščito otrok v primerih nasilja in zanemarjanja;
- pozitivno diskriminacijo oziroma dodatno pozornost CSD pri pomoči, ki jo nudijo družinam z namenom pomoči družini (pri vzgoji in integraciji).

IX. ETNIČNE MANJŠINE

DRUŠTVO MOZAIK, DRUŠTVO OVCA

1. POLOŽAJ ETNIČNIH MANJŠIN V SLOVENIJI

Republika Slovenija etničnim manjšinam zagotavlja uveljavljanje individualnih in kolektivnih posebnih manjšinskih pravic, zlasti političnih, in sicer po načelu avtohtonosti. Za avtohtone manjšine šteje italijanska, madžarska in romska (avtohtoni Romi⁸) skupnost. Italijanska in madžarska manjšina imata status narodne manjšine in dosejata velik nabor posebnih pravic, zlasti političnih (zastopstvo v Državnem zboru, občinah, uradni jezik, dvojezične šole,...) romska manjšina pa je t.i. posebna etnična skupnost in je v primerjavi z njima v precej slabšem in zlasti v polju političnih pravic v precej neenakopravnem položaju (npr. zastopstvo v občinah je dano le na ravni enega občinskega svetnika in še to le v izbranih občinah). In to kljub temu, da je romska skupnost le še bolj, ne pa manj ogrožena zaradi obstoječe in zgodovinsko pogojene diskriminacije in njenih posledic in da se sooča s segregacijo in z hudimi strukturnimi problemi na številnih področjih. Segregacijo med drugim ilustrirajo tudi posamezne prisilne preselitve in še pogostejše prakse preprečevanja doselitve Romov. Slednje občine de facto podpirajo oz. vključujejo v svoje politike zaradi pritiska večinskega prebivalstva. Ti pojavi so zabeleženi npr. v letnem poročilu Varuha človekovih pravic za leto 2006 in so občasno množični ter gradijo na zlorabi demokratičnih institutov – glej nedopustne sklepe občin ob poskusih preselitve družine Strojani, VČP je v letu 2007 opisal ravnanja Občine Žužemberk z zlorabo predkupne pravice in Mestne občine (MO) Novo mesto, ki je preselitve pogojevala s soglasjem večinskega prebivalstva⁹, iz medijev so znani incidenti oz. peticije proti naselitvam Romov v Vranovičih v letu 2012, v Občini Kočevje v letu 2013, v MO Celje v letu 2014, varuh o takem primeru v Trebnjem znova poroča v letnem poročilu 2015...); nestrpnost in diskriminacija Romov sta žal prepogosto orodje za nabiranje cenjenih političnih točk.

Kljub številčnosti predstavnikov drugih manjšin v Sloveniji (Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci, Muslimani, Srbi, Bosanci) in kljub izpostavljenosti diskriminaciji, le-ti in njihove skupnosti ne uživajo nobenih posebnih pravic, prav tako so brez sogovornika v organih oblasti, saj za njihove

⁸ Gre za diskriminatorno delitev romske skupnosti na skupino Romov, ki tradicionalno živijo na območju Republike Slovenije (avtohtoni Romi) ter na skupino Romov, ki so se v Republiko Slovenijo priselili iz Republik bivše Jugoslavije (neavtohtoni Romi).

⁹ Dostopno na http://www.varuh-rs.si/o-instituciji/podrocja-dela-varuha/diskriminacija/novice/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=2380&tx_ttnews%5BbackPid%5D=353&cHash=f73be78b78

teme urad za narodnosti ni pristojen, zato še največ pozornosti nudi ministrstvo za kulturo pri podpori ohranjanju in negovanju kulturnih programov.

Popis prebivalstva po narodnostni pripadnosti, 2002¹⁰:

	2002	
	skupaj	delež
	total	share
		%
SKUPAJ	1964036	100
Narodno opredeljeni	1766982	89,97
Slovenci	1631363	83,06
Italijani	2258	0,11
Madžari	6243	0,32
Romi	3246	0,17
Albanci	6186	0,31
Avstrijci	181	0,01
Bolgari	138	0,01
Bošnjaki	21542	1,10
Čehi	273	0,01
Črnogorci	2667	0,14
Grki	54	0,00
Hrvati	35642	1,81
Judje	28	0,00
Makedonci	3972	0,20
Muslimani	10467	0,53
Nemci	499	0,03
Poljaki	140	0,01
Romuni	122	0,01
Rusi	451	0,02
Rusini ³⁾	40	0,00
Slovaki	216	0,01
Srbi	38964	1,98
Turki	259	0,01
Ukrajinci ³⁾	470	0,02
Vlahi	13	0,00
Drugi	1548	0,08
Narodno neopredeljeni	22141	1,13
Opredelili so se kot Jugoslovani	527	0,03
Opredelili so se kot Bosanci	8062	0,41
Regionalno opredeljeni	1467	0,07
Drugi	12085	0,62

¹⁰ Prebivalstvo po narodni pripadnosti, popisi 1961–2002, spretna stran Statističnega urada Republike Slovenije : http://www.stat.si/letopis/2009/04_09/04-03-09.htm (13.4.2013).

Niso želeli odgovoriti	48588	2,47	
Neznano	126325	6,43	

Nevladne organizacije opažamo, da je otrokom, ki pripadajo etničnim manjšinam, pogosto kršen 30. člen Konvencije o otrokovih pravicah, ki jamči uživanje lastne kulture, izpovedovanje in izražanje vere in rabe svojega jezika.

2. IZOBRAŽEVANJE

Otrokom, pripadnikom etničnih manjšin, sta v slovenskem šolskem sistemu v praksi pogosto kršeni pravica do učenja v materinem jeziku in pravica do učenja o svoji kulturi, kljub relativno zelo dobri jezikovni strategiji. To lahko uresničuje le relativno majhen del otrok, pa še to le tistih skupnosti, ki imajo že podlage v sklenjenih meddržavnih sporazumih. S tem prihaja do kršitve 30. člena KOP ter 8. člena Zakona o osnovni šoli, ki narekuje, da se »za otroke slovenskih državljanov, ki prebivajo v Republiki Sloveniji in katerih materni jezik ni slovenski jezik, v skladu z mednarodnimi pogodbami organizira pouk njihovega maternega jezika in kulture, lahko pa se dodatno organizira tudi pouk slovenskega jezika.«¹¹

Vladi RS predlagamo:

- spoštovanje 30. člena Konvencije o otrokovih pravicah in s tem uveljavljanje različnih jezikov v šole ter povečevanje možnosti izbire do jezika, v katerem se bodo učenci učili;
- dodatno pomoč otrokom, katerih materni jezik ni slovenščina;
- spoštovanje načel multikulturalnosti ter možnost učenja o lastni kulturi za vsakega učenca.

3. SOCIALNO EKONOMSKI POLOŽAJ IN ZAŠČITA OTROKA

Otroci, pripadniki etničnih manjšin, so pogosto tarče predsodkov in ksenofobije.

Nevladne organizacije opažamo, da se otroci, pripadniki etničnih manjšin pogosto srečujejo z večjim tveganjem za življenje v revščini. Prav tako opažamo, da je med njimi veliko otrok, ki nima urejenega osnovnega zdravstvenega zavarovanja in zato nima prostega dostopa do zdravstvenih storitev (kršitev 24. člena Konvencije o otrokovih pravicah).

Med etničnimi manjšinami živijo otroci, ki trpijo za posledicami večletne izključenosti na podlagi nezakonitega izbrisa svojih staršev iz registra stalnega prebivalstva leta 1992. Zakonodaja onemogoča, da bi uveljavljali odškodnine v primeru, da so starši že umrli, prav tako jim odškodnine ne gredo zaradi posledic, ki jih je imel izbris za njihov lasten položaj. Pravice tudi ne morejo uveljavljati tisti, ki so bili prisiljeni Slovenijo zapustiti, npr. zaradi izгона staršev. Poleg tega so odškodnine nerazumljivo omejene po višini, roki za njihovo uveljavljanje pa so prekratki.

Nevladne organizacije smo zaznale neenakopravno obravnavo otrok, katerih starši imajo urejen status tujca v Republiki Sloveniji, zlasti ko sami otroci nimajo urejenega statusa, npr. stalnega prebivališča. Številne pravice, npr. tiste iz naslova starševskega varstva in zavarovanja so brez prepričljivega razloga vezane na status stalnega prebivališča. Kriterij za dodeljevanje vrste socialnih ugodnosti otrokom in družinam nesorazmerno in neupravičeno zapostavlja tujce v smislu posredne diskriminacije. Ureditev

¹¹ ZOsn-UPB3, Uradni list RS, št. 81/2006.

velja glede starševskega dodatka, pomoči pri rojstvu, dodatka za veliko družino, dodatka za nego otroka, plačila za izgubljeni dohodek. Da je ureditev sporna jasno izhaja iz sodbe Ustavnega sodišča v zadevi U-I-31/04, ki pa je ta pogoj razveljavilo kot protiustaven le glede otroškega dodatka. Tudi nekatere občine prakticirajo pogojevanje dodeljevanja občinske pomoči ob rojstvu otroka z slovenskim državljanstvom staršev (in otroka), kar je očitno diskriminatorno. Sicer pa je sporna tudi splošna ureditev, npr. glede dostopa do socialnih ugodnosti za gmotno šibkejše družine, med katerimi so nesorazmerno pogosto tudi nedržavljeni ter pripadniki manjšin. Primeroma izpostavljamo, da državljani tretjih držav (nečlanic EU) zaradi sistemskih ovir v Stanovanjskem zakonu nimajo dostopa do neprofitnih stanovanj, prav tako ne subvencij najemnine na trgu stanovanj ali drugih ugodnosti (npr. za nakup stanovanj). Ob tem je izjemno velika večina vseh stanovanj v Sloveniji lastniških, trg stanovanj obsega le 8 % vseh, na njem pa je zaznati hude primere sistematične diskriminacije, npr. prek situacijskega testiranja smo NVO v letu 2013 dokazale več kot 30 % pojavnost diskriminacije tujcev s strani profesionalnih ponudnikov storitev najema stanovanj (agencij). Vse to gotovo lahko zelo močno vpliva na dobrobit otrok.

V letu 2015 je prišlo zaradi migrantske krize in prehoda več 100.000 beguncev preko slovenskega ozemlja, pa tudi nekaterih terorističnih napadov v zahodni Evropi, do splošnega stopnjevanja ksenofobnih občutkov ljudi, strahu in nezaupanja pred tujci, zlasti tistimi muslimanske vere.

Vladi RS predlagamo:

- **izvedbo ukrepov za zmanjševanje revščine;**
- **prednostno in občutljivo obravnavo otrok pri urejanju statusov tujca;**
- **jasne usmeritve za preprečevanje revščine otrok;**
- **popravo krivic izbrisanim s primernimi odškodninami;**
- **pravico do zdravstvenega zavarovanja za vse otroke, ne glede na status;**
- **država naj odpravi diskriminatorno obravnavo tujcev pri dodeljevanju socialnih ugodnosti za otroke in družine.**

X. OTROCI BREZ SPREMSTVA, PROSILCI ZA AZIL IN BEGUNCI

SLOVENSKA FILANTROPIJA

Otroci brez spremstva so izjemno ranljiva skupina otrok, ki potrebuje posebno obravnavo, skrb in zaščito. Njihova obravnava v Sloveniji je pomanjkljiva in nezadostna, saj niso obravnavani kot otroci, ampak glede na priseljski status, ki jim ga dodeli država. Od le-tega je odvisno, kje so nastanjeni, kakšne so njihove možnosti in pravice. Po podatkih Ministrstva za notranje zadeve je od leta 2010 do konca maja 2016 za mednarodno zaščito zaprosilo 353 otrok brez spremstva. Večina otrok je zapustila Slovenijo pred zaključkom postopka oz. kmalu po nastanitvi v azilni dom, k čemur pripomorejo neustrezni postopki, neprilagojena obravnava, pomanjkljivi psihosocialni programi, neustrezni bivalni pogoji ter nezadostna skrb in zaščita. Zaskrbljujoč je podatek, da se za večino otrok brez spremstva ne ve, kako so zapustili Slovenijo in kam so odšli. Ob tem je pomembno poudariti, da se v zadnjih letih število otrok brez spremstva, ki v Sloveniji ostanejo, povečuje.

1. ZDRAVSTVENO VARSTVO, REHABILITACIJA IN SOCIALNA REINTEGRACIJA

Otroci brez spremstva in otroci z družinami, ki nimajo urejenega statusa, ter otroci, ki imajo dovoljenje za začasno zadrževanje, so upravičeni le do nujnega zdravstvenega varstva, kar je v nasprotju s 2., 3.

in 24. členom KOP. Otrokom, ki pribežijo v Slovenijo iz vojnih področij, niso zagotovljeni rehabilitacija in učinkoviti programi socialne reintegracije, kar je v nasprotju s 7. členom prvega izbirnega protokola.

Vladi RS predlagamo (na podlagi KOP):

- **da zagotovi, da imajo vsi otroci, ne glede na status, pravico in dostop do najvišje dosegljive ravni zdravja in do storitev ustanov za zdravljenje bolezni in zdravstveno rehabilitacijo.**

Vladi RS predlagamo (na podlagi OPAC):

- **da osebam, ki pribežijo iz vojnih področij, zagotovi rehabilitacijo in učinkovite programe socialne reintegracije.**

2. NASTANITEV

V Sloveniji ni primernih nastanitvenih zmogljivosti za otroke brez spremstva, kjer bi bili zagotovljeni strokovna obravnava in psihosocialni programi, prilagojeni njihovim potrebam, ki bi spodbujali njihov celostni razvoj in zagotavljali zaščito njihovih najboljših koristi. Njihova nastanitev je vezana na status, ki jim ga dodeli država, nastanjeni so v institucijah (Center za tujce, ki je policijska institucija zaprtega tipa, Azilni dom, krizni centri), ki niso namenjene skrbi za otroka ali pa niso prilagojene njihovi obravnavi, namestitev v rejniške družine pa se v praksi ne implementira. V zadnjem času se dodatno pojavlja problem nastanjevanja otrok, ki pridobijo status mednarodne zaščite. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3. in 20. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- **da spremeni določilo Zakona o tujcih, ki opredeljuje, da so otroci lahko nastanjeni v Center za tujce in hkrati zagotovi nastanitev vseh otrok, ne glede na status, v primerne ustanove (ki so namenjene skrbi za otroka, ki zagotavljajo prilagojeno strokovno obravnavo in primerne psihosocialne programe) ter v usposobljene rejniške družine.**

3. NEZADOSTNA ZAŠČITA

Oseba, ki zaprosi za mednarodno zaščito, lahko pridobi status begunca ali subsidiarno zaščito (ozko opredeljena in časovno omejena zaščita). Druga oblika zaščite, kot je npr. zaščita iz humanitarnih razlogov, za otroke brez spremstva (in druge osebe) ne obstaja. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3. in 22. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- **da sprejme določilo, ki opredeljuje poleg možnosti pridobitve statusa begunca ali subsidiarne zaščite, tudi možnost pridobitve zaščite iz humanitarnih razlogov.**

4. SKRBNISTVO

Področje je neusklajeno: otrokom, ki so obravnavani na meji ali v Centru za tujce, je postavljen skrbnik za posebni primer, otrokom, ki so prosilci za mednarodno zaščito, je dodeljen zakoniti zastopnik, in otrokom, ki so pridobili mednarodno zaščito, skrbnik za mladoletnike (otrok lahko v nekaj mesecih zamenja štiri skrbnike). Po Zakonu o mednarodni zaščiti (ZMZ) je predpisano obvezno usposabljanje le za zakonite zastopnike otrok brez spremstva, ki so prosilci za mednarodno zaščito, in ne za skrbnike otrok z drugimi statusi. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3., 20. in 22. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotovi obvezno in redno usposabljanje zakonitih zastopnikov in skrbnikov otrok brez spremstva;
- da ustrezno podpre nevladne organizacije, ki so pripravljene izvajati zakonita zastopništva in skrbništva za otroke brez spremstva in so za to delo usposobljene.

5. NEPRIMEROST POSTOPKOV

Ocenjujemo, da so v večini primerov postopki za pridobitev mednarodne zaščite otrokom neprijazni in neprilagojeni potrebam otrok brez spremstva. Kljub temu da se je čas trajanja postopkov, v primerjavi s preteklostjo, skrajšal, smatramo, da v določenih primerih le-ti še vedno trajajo predolgo. Pri tem je pomembno opozoriti na problematičnost sistema, saj otrokom brez spremstva ne omogoča časa, da bi se pripravili na podajo prošnje za mednarodno zaščito. V večini primerov morajo podati prošnjo že takoj naslednji dan po prihodu v Azilni dom. Otroci so večinoma utrujeni, izmučeni, travmatizirani, ne razumejo niti, kje so. Pojavlja se tudi problem razumevanja prevajalcev. Prav tako opozarjamo, da bi se vsi primeri otrok brez spremstva morali reševati v rednih postopkih in v prostorih, ki so otrokom prijazni. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3. in 22. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotovi postopke, ki so otrokom prijazni in prilagojeni potrebam otrok brez spremstva, da se otrokom pred podajo prošnje za mednarodno zaščito omogoči čas, da se odpočijejo in pripravijo na podajo prošnje (in druge postopke);
- da zagotovi, da se prošnje obravnavajo prednostno, da ne trajajo predolgo (vendar ne na račun kakovosti obravnave) in da so obravnavane v rednih postopkih;
- da so vsi akterji, ki so vključeni v obravnavo, primerno usposobljeni;
- da izvaja postopke v prostorih, ki so otrokom prijazni.

6. OCENJEVANJE STAROSTI

Kot problematično opredeljujemo predvsem dejstvo, da zakon dopušča možnost ocenjevanja starosti z metodami, ki so etično sporne, zdravju škodljive in netočne (možnost odstopanja tudi po nekaj let). Prav tako je sporno dejstvo, da Zakon o mednarodni zaščiti ne opredeljuje izdaje ugotovitvene odločbe, na katero bi se imel otrok možnost pritožiti. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- da v ZMZ in Zakonu o tujcih opredeli in v praksi zagotovi postopek ocenjevanja starosti z metodami, ki so etično nesporne, za otroka neškodljive in kulturno prilagojene.
- da v ZMZ predpiše izdajo ugotovitvene odločbe o otrokovi starosti, na katero se otrok lahko pritoži.

7. ŠOLANJE

V Sloveniji ni učinkovitih pripravljalnih programov, ki bi otrokom brez spremstva olajšali vključitev v šolo in sam proces šolanja. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3., 22. in 28. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotovi učinkovite pripravljalne programe, ki bodo otrokom olajšali čim hitrejšo vključitev v šolo in sam proces šolanja, kar pomeni zagotovitev intenzivnega in kontinuiranega opismenjevanja in učenja slovenščine ter zagotovitev prilagojenega učnega gradiva.
- da spremeni določilo ZMZ in otrokom, ki so prosilci za mednarodno zaščito, zagotovi dostop do tečajev poklicnega usposabljanja takoj po njihovem prihodu.

8. NEZADOSTNA USPOSOBLJENOST AKTERJEV

Akterji, ki so vključeni v obravnavo otrok brez spremstva, so nezadostno usposobljeni.

Vladi RS predlagamo:

- da zagotavlja redna usposabljanja za vse akterje, ki so vključeni v obravnavo otrok brez spremstva.

9. NEZADOSTNA VKLJUČENOST MINISTRSTEV V REŠEVANJE PROBLEMATIKE OTROK BREZ SPREMSTVA

Za področje migracij in s tem tudi otrok brez spremstva je pristojno Ministrstvo za notranje zadeve. Ocenjujemo, da se v reševanje problematike otrok brez spremstva nezadostno vključujejo druga ministrstva, premajhno vlogo ima predvsem Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Vladi RS predlagamo:

- da ponovno ustanovi medresorsko delovno skupino za reševanje problematike otrok brez spremstva, ki bo vključevala predstavnike vseh pristojnih ministrstev in nevladnih organizacij, ter da upošteva predloge medresorske delovne skupine za spremembo zakonodaje in prakse.

Prav tako opozarjamo, da se država tudi v situaciji prihoda večjega števila beguncev, in s tem tudi otrok beguncev in otrok brez spremstva v Slovenijo (od septembra 2015 do marca 2016) ni najbolj primerno odzvala, pri čemer izpostavljamo predvsem neprimerno, neprilagojeno in pomanjkljivo identificiranje otrok, pomanjkljivo prepoznavanje in obravnavo njihove ranljivosti ter neprimerno nastanjanje. Obstoječa ureditev je v nasprotju s 3. in 22. členom KOP.

Vladi RS predlagamo:

- da v situacijah prihoda večjega števila otrok beguncev in s tem tudi otrok brez spremstva v Slovenijo vzpostavi primerne postopke identifikacije in obravnave teh otrok ter jih po potrebi nastani v primerne ustanove (ki so namenjene skrbi za otroka, ki zagotavljajo prilagojeno strokovno obravnavo in primerne psihosocialne programe) ter v usposobljene rejniške družine.

XI. MIGRANTSKI IN BEGUNSKI OTROCI TER MLADOLETNI PROSILCI ZA MEDNARODNO ZAŠČITO

PRAVNO-INFORMACIJSKI CENTER NEVLADNIH ORGANIZACIJ – PIC

Begunska in migrantska kriza, ki je leta 2015 zajela tudi Slovenijo, je izpostavila šibke točke oskrbe ter varstva pravic migrantskih in begunskih otrok ter mladoletnih prosilcev za mednarodno zaščito v Sloveniji. Ob začetku krize je bila Slovenija za večino migrantskih in begunskih otrok, ki so čez državo potovali, le tranzitna država, vendar se je kasneje začelo število otrok, ki v Sloveniji zaprosijo za mednarodno zaščito, občutno povečevati, podoben trend lahko pričakujemo tudi s shemo Evropske unije za premestitve in preselitve beguncev ter prosilcev za mednarodno zaščito. Za uspešno integracijo migrantskih in begunskih otrok bo ključno podporno okolje, ki bo zagotavljalo upoštevanje posebnih potreb te skupine otrok.

Vladi RS predlagamo:

- da za primere obsežnih migracijskih tokov okrepi mehanizme za prepoznavanje ranljivih oseb, vključno z otroki in mladoletniki brez spremstva, ter njihovo zaščito in oskrbo;
- da v primeru povečanega prihoda migrantov in beguncev oz. obsežnih migracijskih tokov v RS, torej v izrednih situacijah (na primer oskrba na meji), pri oskrbi ter postopkih upošteva posebne potrebe otrok in zagotovi ustrezno oskrbo ter varstvo;
- da okrepi sistem spremljanja uresničevanja pravic migrantskih in begunskih otrok ter mladoletnih prosilcev za azil s ciljem zagotavljanja kakovostnih podlag za oblikovanje politik in zagotavljanje uresničevanja vseh pravic te skupine otrok.

1. OTROCI BREZ SPREMSTVA

Otroci brez spremstva so otroci, mlajši od 18 let, ki se nahajajo zunaj svoje matične države in so brez spremstva staršev ali drugih zakonitih skrbnikov. Ne glede na vzroke odhoda oz. pobega iz matične države so upravičeni do posebne obravnave skladno z 22. členom Konvencije o otrokovih pravicah. Področje zaščite otrok brez spremstva je v Sloveniji pomanjkljivo urejeno, tako z vidika zakonodaje kot tudi prakse. Zelo problematično je predvsem, da ni celostne obravnave otroka, brez katere je zelo težko poiskati najboljšo rešitev za otroka (bodisi da gre za vrnitev v matično državo, združitev s starši ali sorodniki v tretji državi ali prošnjo za mednarodno zaščito in integracijo v državi gostiteljici v najkrajšem možnem času).

NASTANITEV

Nastanitev otrok brez spremstva je odvisna od postopka, v katerem so, tj. ali gre za postopek vračanja ali postopek pridobivanja mednarodne zaščite. Nastanjeni so v institucijah, ki niso namenjene skrbi za otroka, namestitve v rejniške družine pa se v praksi ne izvaja. Obstoječa ureditev je v nasprotju z 20. členom Konvencije o otrokovih pravicah.

Mladoletniki, ki v državo vstopijo nezakonito in jih Policija zajame na območju RS, so v postopku vračanja iz RS nastanjeni v Centru za tujce ter jim je omejeno gibanje. Zakon sicer nastanitev v Centru za tujce določa kot izjemo, vendar je takšna trenutna praksa, saj posebne primerne ustanove za nastanitev mladoletnih oseb ni. Center za tujce je policijska institucija zaprtega tipa, namenjena bivanju oseb do odstranitve iz države. Kljub posebnim oddelkom za ranljive skupine nevladne organizacije menimo, da je nastanitev v tovrstni instituciji neprimerna (oz. nedopustna) zaradi omejitve gibanja,

odsotnosti intenzivne celostne obravnave in psihosocialnih programov, kot so pomoč travmatiziranim otrokom, priprave na vrnitev v matično državo, pomoč pri integraciji v matično družbo itd. Kljub pravni podlagi, ki je zapisana v 82. členu Zakona o tujcih in določa, da se mladoletnega tujca brez spremstva v dogovoru s skrbnikom za posebni primer nastani v primernih ustanovah za nastanitev mladoletnih oseb in le v primerih, če to ni možno, se ga nastani v Center za tujce, se nastanjevanje teh otrok v Center za tujce izvaja sistematično in lahko traja tudi po več mesecev, kar je v nasprotju s 37. členom Konvencije o otrokovih pravicah, ki določa, da sme biti otrok priprt ali zaprt le v skrajnem primeru ter za najkrajši potreben čas. Na problematiko je v poročilu za leto 2015 opozoril tudi Varuh človekovih pravic, saj je po mednarodnih dokumentih, vključno s 37. členom Konvencije o otrokovih pravicah, nameščanje otrok in mladoletnikov – tujcev v zaprte ustanove nesprejemljivo.

Otroci brez spremstva, ki so zaprosili za mednarodno zaščito (azil), so nastanjeni na posebnem oddelku Azilnega doma, ki je institucija odprtega tipa. Azilni dom tem otrokom ne nudi primerne okolja za daljše bivanje, sami postopki pa trajajo predolgo. Problematično je pomanjkanje intenzivne celostne obravnave, ustreznih psihosocialnih in psihoterapevtskih programov ter dejstvo, da so v Azilnem domu nastanjeni vsi prosilci za mednarodno zaščito in so otroci brez spremstva, kljub nastanitvi na posebnem, nekoliko fizično ločenem oddelku, tako izpostavljeni potencialnim nevarnostim, predvsem trgovanju z ljudmi.

Zakon o mednarodni zaščiti določa, da se mladoletniku brez spremstva, ki mu je priznana mednarodna zaščita, zagotovi bivanje pri odraslih sorodnikih, rejniški družini ali v posebni, za mladoletnike primerni nastanitvi. V preteklosti je bila večina teh otrok nastanjena v integracijski hiši, kjer so bivali sami, brez prisotnosti strokovnih delavcev, ki bi jih spremljali, vodili in nudili potrebno psihosocialno podporo, kar se je izkazalo za zelo problematično (tudi z varnostnega vidika).

Za migrantske in begunske otroke ter mladoletne prosilce za mednarodno zaščito mora država zagotavljati ustrezno nastanitev v nastanitvenih zmogljivostih, prilagojenih njihovim potrebam glede na starost, zrelost ter spol. Nevladne organizacije vztrajno opozarjamo, da v Sloveniji primernih nastanitvenih zmogljivosti za te kategorije otrok, kjer bi bili zagotovljeni ustrezno varstvo, strokovna obravnava in psihosocialni ter psihoterapevtski programi, prilagojeni njihovim potrebam, ki bi spodbujali njihov celostni razvoj, ni.

Za otroke morajo skrbeti strokovnjaki, ki so usposobljeni za delo z otroki in mladostniki ter ki razumejo njihove kulturne, jezikovne in verske potrebe. Zelo je pomembno, da otroci ohranjajo stik z osebami iz svojega kulturnega okolja, da govorijo svoj materni jezik. Naloga zaposlenih odraslih je pomagati otroku vzpostaviti stike z njegovo etnično skupnostjo, če te obstajajo. To je zelo pomembno, če bi prišlo do vrnitve v matično državo ali združevanja s starši ali sorodniki v tretji državi. Da bi zagotovili varnost, se morajo zaposleni zavedati nevarnosti trgovanja z otroki zaradi prostitucije in drugih oblik izkoriščanja.

Vladi RS predlagamo:

- **da zagotovi ustrezne nastanitvene zmogljivosti za mladoletnike brez spremstva, ki bodo zagotavljale ustrezno varstvo ter podporo, prilagojeno njihovim potrebam, skladno z mednarodnopravnimi obveznostmi;**
- **da v primerih, ko je to v najboljšo korist otroka, zagotovi nastanitev mladoletnika brez spremstva v rejniško družino;**
- **da zagotovi ustrezne nastanitvene zmogljivosti za migrantske in begunske otroke ter mladoletne prosilce za mednarodno zaščito, ki bodo omogočale ustrezno varstvo in**

- **zaščito, prilagojeno strokovno obravnavo in psihosocialne in psihoterapevtske programe, prilagojene njihovim potrebam, ki spodbujajo njihov celostni razvoj;**
- **da zagotovi zadostne in ustrezne kadrovske vire, ki so usposobljeni za delo z migrantskimi in begunskimi otroci ter mladoletnimi prosilci za mednarodno zaščito.**

ZASTOPANJE

Kot problematično nevladne organizacije izpostavljamo tudi zastopanje migrantskih otrok. Po zajetju mladoletnega tujca na meji ali na območju RS zaradi nezakonitega prestopa meje mu krajevno pristojen CSD določi skrbnika za poseben primer, ki z otrokom opravi razgovor. Ko se mladoletnika nastani v Centru za tujce, se za skrbnika postavi CSD Postojna, ki pooblasti svojega strokovnega delavca za izvajanje nalog skrbnika za poseben primer. Skrbnik tujca ne pozna, vendar je pristojen za podajo mnenja o vračanju oz. za presojo najboljšega interesa otroka. V primeru, da mladoletni tujec poda namero prošnje za mednarodno zaščito, se mu v postopku po Zakonu o mednarodni zaščiti določi nov zakoniti zastopnik – ustrezno usposobljena fizična oseba, ki mladoletnika zastopa skozi celoten postopek. Po pridobitvi statusa mednarodne zaščite je mladoletniku dodeljen skrbnik po Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. S ciljem celovite obravnave otroka oz. mladoletnika bi bilo potrebno sistem zastopanja oz. skrbništva poenotiti, da se zagotavlja upoštevanje otrokovega najboljšega interesa kot ključnega vodila in hkrati upošteva njegove posebne potrebe.

Vladi RS predlagamo:

- **da poenoti sistem zastopanja oz. skrbništva mladoletnika brez spremstva s ciljem celostne obravnave otroka in zagotavljanja upoštevanja njegovega najboljšega interesa kot ključnega vodila;**
- **da zagotovi zadostne in ustrezne kadrovske vire, ki so usposobljeni za delo z migrantskimi in begunskimi otroci ter mladoletnimi prosilci za azil.**

2. POSTOPEK PRIDOBIVANJA STATUSA MEDNARODNE ZAŠČITE

V postopkih pridobivanja statusa mednarodne zaščite mladoletnikov se odločevalci pogosto odločijo za dodelitev subsidiarne oblike zaščite (do dopolnjene polnoletnosti) kot pa za status begunca; status subsidiarne zaščite pogosto dodelijo na podlagi mladoletnosti (oz. posledično njihove ranljivosti) in ne na podlagi razlogov, ki jih mladoletniki navajajo ob podaji prošnje za mednarodno zaščito. S subsidiarno zaščito dobijo osebe z mednarodno zaščito dovoljenje za začasno bivanje v RS, običajno do dopolnjene polnoletnosti. Status subsidiarne zaščite zaradi svoje začasnosti ne omogoča podlage za uspešno integracijo mladoletnika v družbo.

Zakon o mednarodni zaščiti določa, da lahko v primeru dvoma o starosti mladoletnika brez spremstva pri obravnavi prošnje za mednarodno zaščito pristojni organ odredi pripravo izvedeniškega mnenja o oceni starosti. Testi za ugotavljanje starosti mladoletnika se uporabljajo, kljub temu da lahko škodujejo njegovemu zdravju in predstavljajo dodatno breme mladoletniku.

Vladi RS predlagamo:

- **da se vzdrži prakse dodeljevanja statusa subsidiarne zaščite mladoletnikom na podlagi mladoletnosti in prošnje mladoletnikov za status mednarodne zaščite obravnava na podlagi podanih razlogov za preganjanje;**
- **da oceno starosti mladoletnika brez spremstva uporablja le kot skrajni ukrep;**

- da spremlja podatke o pogostosti odreditve izvedeniškega mnenja glede starosti mladoletnika pri obravnavi prošnje za mednarodno zaščito mladoletnika brez spremstva.

3. POSTOPKI VRAČANJA

V Sloveniji področje nedovoljenih migracij ureja Zakon o tujcih, ki opredeljuje postopke vračanja tujcev, ki v Sloveniji prebivajo brez dovoljenja, medtem ko vračanje tujcev, ki so prestreženi neposredno ob ali v povezavi z nedovoljenim prehodom meje, urejajo bilateralni sporazumi o sprejemu oseb. Postopki vračanja po meddržavnih sporazumih tečejo kot formalni ali neformalni; slednji se izvršijo v roku 48 ur, brez izdaje pisne odločbe in možnosti pritožbe. Po teh postopkih je mogoče vračati tudi mladoletne migrante. Policija beleži število oseb, ki so bile vrnjene (tako po sporazumih, kot tudi po Zakonu o tujcih), vendar pa statistika ni agregirana po starosti, spolu, nacionalnosti, posebnih potrebah itd. Procesna jamstva v takšnih postopkih so nižja, njihovo spremljanje pa je oteženo tako z vidika spremljanja statističnih podatkov kot tudi s praktičnega vidika. Mladoletnikom brez spremstva v takšnih postopkih ni dodeljen skrbnik.

Vladi RS predlagamo:

- da spremlja podatke o številu mladoletnikov, ki so v postopkih vračanja v izvirne države.

XII. DISKRIMINACIJA

DRUŠTVO ZA OSVEŠČANJE IN VARSTVO - CENTER ANTIDISKRIMINACIJE (OV-CA)

1. MANKO VIZIJE, STRATEGIJE IN SPREMLJANJA STANJA

Z izjemo posameznih skupin (npr. žensk, Romi) v Sloveniji nimamo niti analize položaja socialno ranljivih skupin (npr. starost, etnično poreklo, invalidnost ...), kaj šele glede njihove ogroženosti pred diskriminacijo. Prav tako ni uvida v presečne probleme, npr. položaja otrok pripadnikov manjšin, otrok s posebnimi potrebami ipd. Manjka namreč celovit sistem spremljanja stanja. Ena od naravnih posledic je, da akutno primanjkuje razčlenjenih podatkov o stopnji spoštovanja pravic za specifične ranljive skupine, na kar Slovenijo opozarjajo številna nadzorna telesa, vključno z Odborom za pravice otrok (sklepne ugotovitve iz leta 2013). Manjkajo celostna strategija, vodenje in resna koordinacija protidiskriminacijskih politik, neustrezne organizacijske strukture (razdrobljenost) so le posledica tega stanja. Diskriminacije se zato ne naslavlja celostno in večplastno. Priporočila Varuha človekovih pravic in Državnega zbora (ob letnih poročilih Varuha človekovih pravic iz let 2002 in 2003) ter Zagovornika načela enakosti (letno poročilo za leti 2010 in 2011) o potrebi po tej strategiji so neuresničena, čeprav so jih v zadnjih ciklikih izpostavljali celo nadzorni odbori Konvencije za odpravo rasne diskriminacije, Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah. Povsem nesprejemljivo je, da država še vedno nima niti strategije boja proti rasizmu in ksenofobiji (Durbanska deklaracija in program ukrepov 2001) niti je ne načrtuje, celo program za Rome se je v letu 2015 iztekel, novega pa še ni. Tudi v kolikor posamične strategije država vendarle ima, tudi na področju varstva otrokovih pravic, pa imajo te zelo malo ali sploh nič poudarka na preprečevanju in odpravljanju diskriminacije, poleg tega njihova implementacija močno šepa, saj je implementacijski mehanizem povsem podhranjen ali pa niti ne obstaja. Država manjkajočih strategij večinoma niti ne načrtuje. Politike varstva ranljivih skupin so tako večinoma usmerjene le v blaženje posledic, ne pa v samo diskriminacijo kot enega od temeljnih vzrokov za slabo stanje (npr. ideja o vključevanju, npr. s pozitivnimi ukrepi, ki pa je brez temelja v preprečevanju izključevanja). Ob

sprejemanju Zakona o varstvu pred diskriminacijo je Vlada RS predloge za zavezo k sprejemu strategije zavrnila, čeprav so jo na tako potrebo že dolgo opozarjali domači, pa tudi nadzorni mehanizmi Organizacije združenih narodov. Nova zakonodaja ne določa več niti organa za vodenje in usklajevanje politik na tej temi, opuščena je bila platforma za socialni dialog, država pa noče podrobneje razčleniti niti svojih pozitivnih varstvenih obveznosti. Postopek sprejemanja je bil netransparenten, javna razprava pa le navidezna, saj nevladne organizacije, ki smo v njej sodelovale, na svoje pripombe in predloge nismo prejele odgovorov, kaj šele utemeljenega odziva.

2. NEUČINKOVITO VARSTVO PRED DISKRIMINACIJO

RS po našem mnenju ne zagotavlja spoštovanja in učinkovitega varstva pred diskriminacijo. Kljub daljnosežni zakonodaji se ta v praksi ne izvaja. Obstoječi zaščitni mehanizmi so neučinkoviti in izrazito ter vsestransko podhranjeni. Žrtve diskriminacije nimajo zaupanja vanje, zato je obseg neprijavljene diskriminacije zastrašujoče velik. Prepoved diskriminacije se v praksi praviloma nekaznovano krši s strani podjetij, zasebnikov in države, celo z zakonodajo. Primeri nespoštovanja prepovedi diskriminacije s strani države, zlasti v povezavi z regresivnimi varčevalnimi ukrepi, se celo množijo; prihaja tudi do zavlačevanj glede odprave ugotovljenih hudih sistemskih nepravilnosti (npr. nespoštovanje odločb Ustavnega sodišča, priporočil Varuha človekovih pravic). To, tudi tedaj, ko država načeloma podpira odpravo posameznih sistemskih segregacij, v javnost pošilja dvojna sporočila. Npr. splošno razširjeni predsodki proti istospolnim parom z otroki so bili ena glavnih nevralgičnih točk, zaradi katerih je prišlo do referendumu o Družinskem zakoniku (2013) in nato še o noveli ZZZDR-D, ki bi odpravili večino vseh diskriminacij na področju zaščite družine ter otrok. Odpravo diskriminacij so volivci v obeh primerih zavrnili. Sprejet je bil sicer Zakon o partnerski zvezi (2016), a bo stopil v veljavo šele v februarju 2017, dotlej pa vse sistemske diskriminacije otrok, ki živijo v mavričnih družinah, in njihovih staršev, ostajajo. Primere nekaterih drugih sistemskih oz. hudih strukturnih kršitev navajamo pri socialnih pravicah, pri pravicah manjšin, položaju romske skupnosti, pri položaju t. i. izbrisanih, pri kulturnih potrebah. Začarani krog je tako sklenjen: institucije postajajo soodgovorne za vzdrževanje *statusa quo* in legitimirajo stanje, v katerem je varstvo pred diskriminacijo zagotovljeno le na papirju. To, zlasti tudi diskriminacija staršev in izključevanje družbenih skupin, ki jim pripadajo, močno zaznamuje tudi položaj otrok ter njihovo nadaljnjo življenjsko pot.

V osveščanje na tem področju je bilo vloženih bistveno premalo sredstev in naporov. Prav tako v izoblikovanje konkretnjših vodil, zgledov ali standardov (zlasti s strani države). Slednji manjkajo celo tam, kjer je to izrecno predpisano. Tak primer je dolgoletni nezakoniti nesprejem podzakonskih predpisov na podlagi Zakona o izenačevanju možnosti invalidov, ki bi morali za osebe z ovirami v telesnem razvoju med drugim jasno urediti minimalni standard dostopnosti dobrin in storitev ter stanovanj na trgu. Opozorila iz Letnega poročila Varuha človekovih pravic iz leta 2010 in Zagovornika so brez ustreznega odziva. Odstranitev diskriminatornih ovir se na pomembnih področjih, npr. dostopnosti javnega grajenega okolja, stanovanj, javnega prometa ipd., odlaga v prihodnost, kar povzroča, da bodo strukturne diskriminatorne obravnave (ali pač segregacije) v času odraščanja deležne še cele generacije otrok. V ponazoritev slabega zgleda države naj navedemo, da je kar 60 % vseh stavb, v katerih delujejo pravosodne ustanove, nedostopnih za gibalno ovirane, podatki o dostopnosti zgolj tretjine volišč (kar Ustavno sodišče šteje za primer neustavne prakse, ki je deloma posledica tudi neustavne, premalo določne zakonodaje, z odpravo nepravilnosti pa se vztrajno odlaša), ki so najpogostejše prav v prostorih šol, so prav tako zastrašujoči.

Odsotnost učinkovitega institucionalnega sistema za pravno varstvo je paradoksalna. Varstveni sistem je na videz namreč širokogruden z najrazličnejšimi civilnimi, administrativnimi in kaznovalnimi pravnimi

sredstvi. Ta se po eni strani medsebojno ne izključujejo, po drugi pa so nekateri mehanizmi uporabni le v izbranih kontekstih, zapleteno je lahko zlasti tudi varstvo v različnih sodnih postopkih. Z vidika položaja žrtev je ta sistem zelo zapleten, nepregleden in docela neučinkovit; žrtve se v njem ne znajdejo; nekatere sankcije so sicer znatne, a so le predpisane, dejansko pa jih sploh ni mogoče izrehati (globe za prekrške nad minimalnimi); organom odločanja večinoma manjka potrebna specializacija, posebne spretnosti ter osveščenost, hkrati pa se pri pasivnosti prepogosto »zanašajo« na to, da so žrtvam na voljo še druga pravna sredstva; število in rezultati znanih prijavljenih primerov diskriminacije je zares neznatno, toliko bolj na področju varovanja pravic otrok. Podatki o izidih uporabljenih pravnih sredstev pa so izjemno zaskrbljujoči: verjetnost, da bo kršitelja zadela kakršnakoli resna posledica, je skoraj nikakršna. Ni mogoče govoriti o zagotavljanju učinkovitih, sorazmernih in odvračalnih sankcij. Zgolj navidezna je pravna zaščita celo pred povračilnimi ukrepi. Ti so bili pred sprejemom Zakona o varstvu pred diskriminacijo le prepovedani (*lex imperfecta*), sedaj pa so sankcionirani z zares minimalnimi globami. Za zaščito pred povračilnimi ukrepi ni ustreznih instrumentov, celo novi zagovornik načela enakosti naj bi imel možnost le predlagati, da se jih odpravi. Na neučinkovito varstvo pred diskriminacijo opozarjajo tudi številni mednarodni nadzorni mehanizmi, npr. Odbor za odpravo rasne diskriminacije je že v letu 2010 izražal resno zaskrbljenost nad zelo majhnim številom primerov pregona in kaznovanja zaradi rasne diskriminacije. Opozorila ponavljajo Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice (2014), Svet za človekove pravice (2015), vztrajno tudi nadzorni organi Sveta Evrope, npr. Evropska komisija za boj proti rasizmu in ksenofobiji v zadnjem poročilu (2014) o Sloveniji zapiše, da sistem zaščite pred diskriminacijo sploh ne deluje oz. je brez rezultatov.

Pogrešamo ratifikacijo 3. Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah, ki bi omogočil pritožbe na Odbor za otrokove pravice.

3. ODSOTNOST PODPORE ŽRTVAM

Manjka učinkovita in neodvisna pomoč ter opora žrtvam diskriminacije, toliko bolj specifičen pristop do tega problema, kjer je prizadeti otrok. V Sloveniji še vedno ni učinkovitega in neodvisnega telesa za varstvo pred diskriminacijo, ki bi lahko pomembno prispeval k učinkovitejši zaščiti, spremljanju stanja ter promociji spoštovanja enakega obravnavanja. Zagovornik načela enakosti (deluje od 2005 dalje) je en uradnik v organih izvršilne veje oblasti in ni mogoče govoriti niti o videzu samostojnosti, neodvisnosti ter nepristranosti zagovornika, kaj šele o njegovi formalni, objektivni in realni neodvisnosti. Varuh človekovih pravic ne more izpolniti vseh nalog telesa za enakost (prav tako ne telesa za zaščito otrok): podporo žrtvam diskriminacije nudi le glede kršitev v javnem sektorju (vsebinsko pa je ne nudi v razmerju do sodišč in v odprtih postopkih), praviloma pa ob pogoju subsidiarnosti (poprejšnje izčrpanje vseh poti). Kot telo za enakost tako v državi vsakodnevno delata neto manj kot dva uradnika (kontinuirano in osredotočeno pa le zagovornik), kar ne omogoča nikakršne specializacije niti kritične mase za naslavljanje specifičnih problemov (položaj invalidov, manjšin, otrok, specifična področja, kot je izobraževanje,...). To je glede na obseg problema in notranje vire Slovenije absolutno nesprejemljivo ter v primerjalnem kontekstu povsem edinstveno.¹² Podporni mehanizem je na ta način dejansko slabo odziven, celo paraliziran, in to tudi ob relativno majhnem obsegu zadev. Ni se mogoče izogniti niti neodvisnosti odgovornih na dana priporočila in opozorila zagovornika, npr. ob sprejemanju zakonodaje. Navedene pomanjkljivosti glede na vire pred letom 2008 *ipso facto* pomenijo očitno nedopustno regresijo. Novi Zakon o varstvu pred diskriminacijo sicer predvideva ustanovitev novega neodvisnega organa – novega zagovornika načela enakosti, a so rešitve močno vprašljive, saj se ni mogoče izogniti vtisu, da skuša država odgovornost za to temo zgolj prevaliti nanj. Ta organ hkrati ne

¹² Podatki so povzeti zlasti s spletne strani združenja EQUINET: <http://www.equineteurope.org/-Member-organisations->.

bo imel na voljo možnosti izrekanja resnih sankcij, imel bo izrazito omejeno možnost nudenja podpore žrtvam v postopkih varstva, poleg tega pa bo ob vseh zahtevnih dodatnih nalogah (inšpekcijski postopki, spremljanje stanja, zahteva za ustavnosodno presojo, promocija ...) zelo očitno kadrovska in sicer povsem podhranjen (načrtuje se zaposlitev zgolj 4 oseb, proračun pa v višini 200.000 evrov). Odbor za odpravo diskriminacije žensk je v letu 2015 zaskrbljeno komentiral že načrtovanje takih rešitev. Sprejeta »rešitev« primerjalno ostaja med najskromnejšimi v širšem evropskem prostoru. Država ne dopusti možnosti, da bi žrtvam diskriminacije v vseh, zlasti tudi v najzahtevnejših varstvenih postopkih lahko aktivno pomagale (zastopanje, stranska udeležba) nevladne organizacije. Z novim Zakonom o varstvu pred diskriminacijo je ta možnost sicer dana, a le pri posebnih civilnih zahtevkih tistim nevladnim organizacijam, ki bodo pridobile status delovanja v javnem interesu (kar še ni mogoče). V isti sapi pa se jim (in novemu zagovorniku) postavlja izredno daljnosežen pogoj – izvajanje teh nalog po osebi s pravosodnim izpitom, čeprav se bo odločalo o navedenih zahtevkih pred okrajnim sodiščem, kjer lahko po splošni zakonodaji v vseh drugih zadevah zastopa prav vsakdo. Tak pogoj celo oži poti do sodišč. Država ne da vzvodov za naslavljanja sistemskih in strukturnih problemov, npr. s popularnimi tožbami, v katerih ni treba identificirati žrtve, s čimer bi lahko posebej učinkovito zaščitili otroke, zlasti tudi otroke ranljivih skupin, in to brez njihovega nepotrebnega izpostavljanja. Individualni model zaščite je zlasti tudi v primerih otrokovih pravic očitno nezadosten.

Na tem mestu še enkrat opozarjamo, da v sistemu varstva manjka organ za celovito zaščito otrokovih pravic, ki bi v vseh situacijah lahko skrbel za otrokovo največjo korist (4. člen KOP, general comment no. 2), torej ne le tedaj ko bi šlo za sum diskriminacije. Vseh potrebnih pooblastil namreč varuh človekovih pravic nima. Tega organa ni najmanj v delu, ko bi moral imeti pristojnost nadzora tudi nad zasebnim sektorjem (varuh zasebnikov niti zasliševati ne sme), prav tako varuh nima pristojnosti nuditi neposredno podporo otroku za zaščito njegovih pravic v postopkih, ki so že v teku, npr. zlasti tudi na sodiščih, celo morebitno posredovanje varuha je v postopkih ki so v teku omejeno na zavlačevanje ali zlorabo oblasti, ter pogojeno celo s poprejšnjim izčrpanjem drugih (pravnih) sredstev (načelo subsidiarnosti). Vprašanje tega manka je skrajno resno in je nanj mogoče gledati tudi z vidika nezagotavljanja enakega varstva pravic otrok v postopkih pred organi oblasti oz. ohranjanja starostne diskriminacije otrok v procesnem smislu. Otroci zaradi posebnosti svojega položaja (poslovna nesposobnost, nezrelost) nujno potrebujejo posebno strokovno oporo take institucije, da se njihove pravice sploh lahko zavaruje na primerljiv način, kot gre to odraslim. Skrbniki otrok za poseben primer kvalitativno nikakor ne zadoščajo. Ker so otroci zaradi svoje starosti v drugačnem položaju, potrebujejo drugačno, temu ustrezno prilagojeno obravnavanje. Povsem enaka racionalna v smislu nujno potrebne vzpostavitve enakega varstva pravic oz. uravnoteženja procesnega položaja otroka v postopkih pred organi oblasti velja za tudi zagotovitev podpore otroku s strani zagovornika otrokovih pravic. Brez iztožljive pravice do take podpore pri otroku prijaznem pridobivanju informacij o postopkih pred organi oblasti in pri možnosti otroka da izraža svoje mnenja, pa tudi da je zares slišan, so pravice otroka iz 12. člena KOP nezavarovane.

4. ŠIBKO SPODBUJANJE ENAKEGA OBRAVNAVANJA

Zakonodaja se ne izvaja dosledno niti v spodbujevalnem delu. Ta se osredotoča zlasti na pomanjkljivosti na strani ranljivih skupin (ki se jih obravnava pokroviteljsko, npr. dodatna usposabljanja, pomoč ...), ne pa na izključevalne mehanizme v njihovem okolju (ključne vzroke). Glede položaja otrok Romov in otrok z invalidnostmi, otrok tujcev ipd. več v gornjih pomislekih o segregaciji in manku predpisov, potrebnih za izvajanje Zakona o izenačevanju možnosti invalidov, glede dostopnosti grajenega okolja, komunikacij in dobrin ter storitev opozarjamo, da je velika večina ciljev strategije za povečevanje

dostopnosti (Dostopna Slovenija) ostala nedoseženih, kdaj naj bi bili doseženi, pa lahko le ugibamo. Kot rečeno, ni volje za celovit, strateški, na človekovih pravicah utemeljen pristop.

Sistem za spodbujanje enakosti, sprejemanje in izvajanje politik je neučinkovit, v bistvu le navidezen. Veliko število šibkih organov za ustvarjanje politik, npr. Urad za narodnosti, Služba za verske skupnosti, Direktorat za invalide, Sektor za enake možnosti, Urad za mladino, Direktorat za družino, do posameznih tudi za diskriminacijo ranljivih skupin – in hkrati pomanjkanje naslavljanja diskriminacije – kaže na neracionalno upravljanje, posledice pa se kažejo v neučinkovitosti, nepreglednosti, izrazitem manku presečnega pristopa, slabi koordinaciji in odsotnosti vodenja na horizontalni ravni. Organizacijski pretresi (reorganizacija uprave v letu 2012,) so bili stihijski, saj ni bilo nikakršnih prihrankov, kaj šele novih vsebinskih sinergij; na večini področij ustvarjanja politik se je število zaposlenih po reorganizaciji močno znižalo, celo prepolovilo (dodelitev drugih nalog). Zakaj se s tem problemom Vlada RS ni želela spopasti ob sprejemu Zakona o varstvu pred diskriminacijo, lahko le ugibamo. Tudi po letu 2008 se, nasprotno, npr. število zaposlenih strankarskih kadrov v kabinetih izvršilne veje oblasti povečuje, Urad za Slovence po svetu pa ima 20 zaposlenih, kar je več, kot jih ima pretežen del vseh uradov, zadolženih za posebne ranljive skupine (celo vrste teh skupaj), kar dokazuje, da viri niso težava. Obseg in doseg kvalitetnih projektov spodbujanja ter osveščanja in usposabljanj ključnih deležnikov (npr. javni sektor, sodstvo, tožilstvo) je primerjalno izredno majhen. Izvedeni projekti so zaradi odsotnosti strategije neosredotočeni, brez kontinuitete in vzdržnosti. Manka proaktivnosti države ne morejo nadomestiti nevladne organizacije, čeprav so njihove dejavnosti, zlasti v šolstvu, zgledne.

Vse navedeno je simptom podcenjevanja teže in obsega problema diskriminacije ter volje po soočenju z njim. Da je politična volja odločilen faktor, dokazuje neustrezno odzivanje države na ponavljajoča se opozorila domačih in mednarodnih teles za varstvo človekovih pravic, pa tudi neutemeljeno zavračanje predlogov nevladnih organizacij za ustreznejše rešitve v postopku sprejemanja Zakona o varstvu pred diskriminacijo in drugih zakonov. Še več: pomanjkanje podatkov o kršitvah v političnih razpravah nekaterim skeptikom ponuja priročen izgovor za zaključek, da »problema ni, da je ta po obsegu le neznamenit« in celo, da si ga »izmišljujejo nadzorne institucije, ali nevladne organizacije, le zato, da bi upravičile svoj obstoj oz. financiranje.«

Vladi RS predlagamo, da nemudoma bistveno izboljša svoj sistem spoštovanja in varstva pred diskriminacijo ter spodbujanja enakega obravnavanja in v ta namen zagotovi:

- **takojšnjo odpravo vseh primerov systemske diskriminacije v zakonodaji;**
- **jasno zakonodajo in sistem preglednih ter učinkovitih in prizadetim enostavno dostopnih pravnih sredstev za varstvo pred diskriminacijo;**
- **možnost podpore žrtvam diskriminacije s strani nevladnih organizacij v vseh, tudi najzahtevnejših varstvenih postopkih;**
- **ratifikacijo 3. Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah;**
- **nemudoma naj se ustanovi neodvisno telo za varstvo pred diskriminacijo, ki bo sposobno zagotoviti pomoč žrtvam pri uveljavljanju njihovih pravic, neodvisno spremljanje stanja in izvajanje spodbujevalnih ukrepov v obliki najširših priporočil, vodil, osveščanja ter informiranje in podpore vsem zainteresiranim subjektom, zlasti tudi v postopkih priprave predpisov, pri tem pa bo lahko ustrezno prilagodilo svoje pristope varstvu koristi otrok;**
- **zagotovi dograditev institucije za zaščito pravic otroka (4. člen KOP) ter zagovornika otrokovih pravic (za uresničevanje 12. člena KOP), ki bi lahko izravnale šibkejšo vlogo otrok v postopkih zaščite njihovih pravic in koristi pred organi oblasti;**

- sprejem strategije preprečevanja in odpravljanja diskriminacije, vključno s kaznovalno politiko, ki bo jasno določila (konkretizirala) odgovornost za vodenje ter usklajevanje teh politik in vloge vseh ključnih deležnikov pri tem, vključno z nevladnimi organizacijami;
- zagotovi ustanovitev ustrezne platforme za zagotavljanje odkritega socialnega dialoga o tej temi z vsemi deležniki, zlasti tudi nevladnimi organizacijami;

Država naj za vse navedeno z vsemi razpoložljivimi ukrepi zagotovi zadostne in potrebne kadrovske, organizacijske ter finančne vire.

XIII. ZDRAVSTVENO VARSTVO OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

PRAVNO-INFORMACIJSKI CENTER NEVLADNIH ORGANIZACIJ – PIC

Za področje duševnega zdravja je v Sloveniji organizirana mreža javne zdravstvene službe, ki zajema primarno in sekundarno raven. Primarna raven obsega predvsem osnovno zdravstveno oskrbo in preventivo, medtem ko sekundarna raven pomeni predvsem nadaljevanje te dejavnosti ter zajema poglobljeno diagnostiko, zdravljenje bolezenskih stanj in izvajanje ambulantne rehabilitacije, ki jo opravljajo specialistične psihiatrične, psihoterapevtske in psihološke ambulante, psihiatrične bolnišnice, klinike ter svetovalni centri. Dostopnost zdravstvenega varstva na sekundarni ravni je zelo neenakomerna, zato otroci v nekaterih slovenskih regijah praktično nimajo možnosti za ustrezno strokovno obravnavo. Dostopnost storitev na lokalni ravni je predpogoj za učinkovito obravnavo otrok in preprečevanje stopnjevanja čustvenih ter vedenjskih motenj. V Sloveniji se je število predpisanih anksiolitikov pri mladostnikih v zadnjih sedmih letih povečalo za 88 %.¹³ Najbolj se je v tem obdobju povečalo število receptov za anksiolitike izdane v starostni skupini od enega do štirih let. Analiza je pokazala, da največ takšnih zdravil predpišejo zdravniki brez specializacije, tj. zdravniki splošne medicine ali družinske medicine (primarna raven). Boljša dostopnost zdravstvenih storitev na sekundarni ravni bi lahko preprečila široko uporabo antidepresivov in anksiolitikov pri otrocih ter mladostnikih. Regionalna mreža timov za duševno zdravje otrok v Sloveniji ne deluje več zaradi pomanjkanja pedopsihiatrov: 16 pedopsihiatrov na 30.000 prebivalcev.¹⁴

Nacionalni inštitut za javno zdravje v statistikah za leti 2014 in 2015 navaja, da je bilo v psihiatričnih bolnišnicah in na psihiatričnem oddelku Univerzitetnega kliničnega centra Maribor hospitaliziranih 220 otrok:

Starost otroka/Leto	2014	2015
10 let	1	0
13 let	1	1
14 let	9	10
15 let	16	21
16 let	30	42
17 let	43	46
SKUPAJ	100	120

RS nima zagotovljenih oblik institucionalnega varstva mladoletnih oseb s hudimi motnjami vedenja; noben od obstoječih socialno-varstvenih zavodov nima verificiranega programa za mladoletnike in nobena od psihiatričnih bolnišnic nima ločenega oddelka za otroke ter mladostnike. Namestitev otrok

¹³ Vir: Nacionalni inštitut za javno zdravje.

¹⁴ Vir: Psihiatrična klinika v Ljubljani.

in mladostnikov v takšne institucije je nezakonita, saj so nameščeni na zaprte oddelke skupaj z odraslimi osebami.

Tako sodišča kot tudi socialno-varstveni in vzgojni zavodi so MDDSZEM že večkrat pozvali k ureditvi razmer.

Vladi RS predlagamo:

- zagotovi regijsko dostopnost zdravstvenih storitev za učinkovito obravnavo otrok, mladostnikov in njihovih družin;
- vzpostavi sistem zgodnjega odkrivanja težav in obravnave otrok ter mladostnikov, kar bo preprečilo težave v času odraščanja;
- razvije specializirane programe za otroke in mladostnike s hudimi vedenjskimi motnjami ter njihove družine, da bi lahko otroka/mladostnika in družino podprli brez radikalnega poseganja države v zasebne družinske odnose;
- zagotovi specializirana rejništva za otroke in mladostnike, ki so žrtve nasilja, zanemarjanja in/ali spolnih zlorab, ter otroke, ki so sami povzročitelji nasilja.